

A VIDÉK VÁLTOZÁSA A XXI. SZÁZAD ELEJÉN /FALUFEJLESZTÉS, TURIZMUS/

Szerző: Maszlák Csaba

turizmus-vendéglátás (BA), végzett hallgató

Konzulens: Dr. Tóthné Igó Zsuzsanna gyakorlatvezető tanár

III. helyezés

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Napjainkban egyre több szó esik a vidék felemelkedésének fontosságáról. A média napról napra beszámol, különböző, a falvakban élő lakosságot támogató programokról. Az országos politika közleményeiben is egyre nagyobb helyet foglal el a vidéki élet értékeinek hangsúlyozása.

A nagy ipari/szolgáltatási központoktól távol eső települések kezében két meghatározó eszköz van: a mezőgazdaság és a turizmus. Ez a két eszköz, habár távolinak tűnik egymástól, összekapcsolható, együtt fejleszthető.

A mára túlnyomó részt előregedő, a fiatalok elvándorlása által sújtott települések, kihasználatlan értékeket rejtenek. Ezek az értékek, a jelenlegi, nem túl kedvező, és bizonytalan gazdasági helyzetben is, kiváló alapot nyújthatnak a biztos megélhetést elérni kívánók számára.

Az Európai Unió területének több mint 91%-át vidéki térségek alkotják. Ezekben a területeken él a lakosság több mint 56%-a. Ezekről a területekről általánosságban elmondható, hogy a városi térségekhez képest kisebb az egy főre jutó átlagjövedelem, kevésbé kiépült az infrastruktúra és fejletlenebb a szolgáltatási ágazat is. Az Európai Unió Vidékfejlesztési Politikája ezeknek a térségeknek a felzárkóztatását, fejlesztését szolgálja. A vidékfejlesztés az 1698/2005/EK tanácsi rendelet értelmében három tematikus tengely köré szerveződik:

- „a mező- és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása,
- a környezet és a vidéki tájak állapotának javítása,
- a vidéki térségekre jellemző életminőség javítása és a vidéki gazdaság diverzifikációjának ösztönzése.”

Az egyensúly közeli állapot létrehozásának érdekében a tagországoknak mindhárom területen forrásokat kell biztosítani. Ezeknek a forrásoknak a meglétét bizonyítják a témakörben kiírt pályázatok is. (<http://ec.europa.eu>)

Észak-Magyarország. A rendszerváltás előtt itt élők, vagy ide látogatók, még emlékezhetnek a nehézipari központokra, a nagyberuházásokra, lakótelep-építésekre stb. A fiatalabbak már csak elmondásokból ismerhetik a térség régi fénykorát. Napjainkban sokan emlékeznek nosztalgiaiával ezekre az időkre. Az elveszett egykori fénykor visszatérését többen a turizmus fejlesztésének segítségével látják elképzelhetőnek. A gazdaság élénkítését, az infrastruktúra, az életfeltételek javítását már nem az egykor munkásairól

gondoskodó nehézipari nagyvállalatok, hanem egy dinamikusan fejlődő szolgáltatási ág, a turizmus elterjedésében, pozitív multiplikátor hatásában látják. (Lengyel (2002) 6-23. o.)

Dolgozatom témája az előzőekben említett falvak fejlesztési lehetőségei, a turizmus - vidékfejlesztés kérdéskörének bemutatása, elemzése. Az elméleti megfogalmazásokat az Észak-magyarországi régió három megyéjében elhelyezkedő települések példáján keresztül kívánom alátámasztani.

Szubjektív indokok is közrejátszottak a témaválasztásomban. Elmaradott vidékről származom, és látom, hogy mennyi érték hever kihasználatlanul. Utazásaim során pozitív tapasztalatokra tettem szert, és láttam, hogy odafigyeléssel, akarattal, a meglévő értékek turizmusba emelésével milyen sikereket lehet elérni.

A dolgozatom célja, hogy pozitív példákon keresztül bemutassam a régióban a falusi turizmus létjogosultságát, gazdaságra gyakorolt hatását, és a benne rejlő perspektívákat.

Célom eléréséhez a turizmussal, gazdasággal, fejlesztéssel foglalkozó szakirodalom eredményeit dolgozom fel. Az elméleti munkákon kívül értékelem a régióval foglalkozó gazdasági, turisztikai és foglalkoztatási felmérések adatait. A falusi turizmus létjogosultságát, ismertségét a látogatók körében, saját kérdőíves kutatásom adatainak elemzésével támasztom alá.

Többek között a következő kérdésekre keresem a választ:

- Mennyire széles a falusi turizmus iránt érdeklődő látogatók köre?
- A falusi turizmus ténylegesen hozzájárul-e a vidékfejlesztéshez?
- Milyen forrásokból valósítható meg a falusi turizmus feltételrendszere?

Hipotéziseim között szerepel, hogy a magyarországi lakosok körében népszerű a falusi turizmus. Szintén valószínűnek tartom, hogy a földrajzi helyzet erősen befolyásolja, hogy mely térségekből érkeznek a falusi turizmus látogatói. Meglátásom szerint, ha mérsékeltén is, de a falusi turizmus hozzájárul a vidékfejlesztéshez.

2. AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ ADOTTSÁGAI, VIDÉKFEJLESZTÉS ÉS TURIZMUS KAPCSOLATA

Magyarország területét hét tervezési-stratégiai és kilenc turisztikai régióra lehet osztani. A turisztikai régiók a következők:

- *Nyugat-Dunántúl,*
- *Közép-Dunántúl,*
- *Dél-Dunántúl,*
- *Balaton,*
- *Budapest és környéke,*
- *Dél-Alföld,*
- *Észak-Alföld,*
- *Tisza-tó,*
- *Észak-Magyarország.*

Az **Észak-magyarországi régió** Magyarország észak-keleti részén helyezkedik el, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye területe tartozik hozzá. Központja: **Miskolc**. Északon Szlovákia, nyugaton és délen Közép-Magyarország, Észak-Alföld, és a Tisza-tó régiója határolja. A régió területe 13 429 km², az ország területének 14,4%-át fedi le. Területét és népességét figyelembe véve negyedik a régiók sorában Magyarországon. Észak-Magyarország adottságai alapján az ország egyik legváltozatosabb régió-

ja. Itt található az Északi-középhegység és az Alföld. Természeti értékei között megtalálhatóak a gyógyvíz-, hévíz- és ásványvízforrások is. Az ország védett területeinek 22%-a itt található. A régió történelmileg kötődik a határ szlovák oldalához. A régió gazdaságára természeti adottságai és történelmi hagyományai miatt elsősorban a nehézipar és a bányászat gyakorolt jelentős hatást. A rendszerváltás, a gazdasági szerkezetváltás után ezek az iparágak visszaszorultak, kibocsátásuk visszaesett, jelentőségük csökkent. A térség hasznosítható idegenforgalmi adottságai természeti környezetében, kulturális értékeiben, néprajzi hagyományaiiban, gyógyvizeiben, és borkultúrájában rejlik. (www.norda.hu)

2.1. Nógrád megye bemutatása

Nógrád megye, Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék, illetve a Szlovák Köztársaság által körülölelt területen fekszik. Magyarország második legkisebb, a régió legkisebb kiterjedésű és népességű megyéje. Itt található a Börzsöny, a Cserhát a Mátra, és a Karancs-Medves vidék is. A rendszerváltás óta eltelt két évtizedben alapos változásokon ment keresztül ez a terület. Az egykor nagy horderejű bányászat, kohászat elsorvadásával mára a gépipar, az elektronika, az építőanyag-ipar nyert fontosabb szerepet.

Az idegenforgalomban kedvező folyamatok kerültek előtérbe. A kulturális programok száma nő, színvonaluk javul, egyre több látogatót vonzanak a különböző vásárok, kulturális- és sportrendezvények. A megye idegenforgalmi adottságai kihasználásra érdemesek. Az ország több történelmi és kulturális értéke közül itt található Hollókő, mely település a világörökség része. (www.norda.hu)

2.2. Heves megye bemutatása

Területileg az egyik legkisebb megye Magyarországon. Természeti környezete változatos. Itt találhatóak az ország magasabb hegységei: a Mátra, az ország legmagasabb pontjával, a Kékessel és a Bükk, a Bükki Nemzeti Park több mint egyharmadával. Hazánk ismert történelmi helyszíne, mert Szent István király Egerben alapította az első tíz püspökség egyikét 1009-ben, és itt zajlott a közismert török várostrom is 1552-ben.

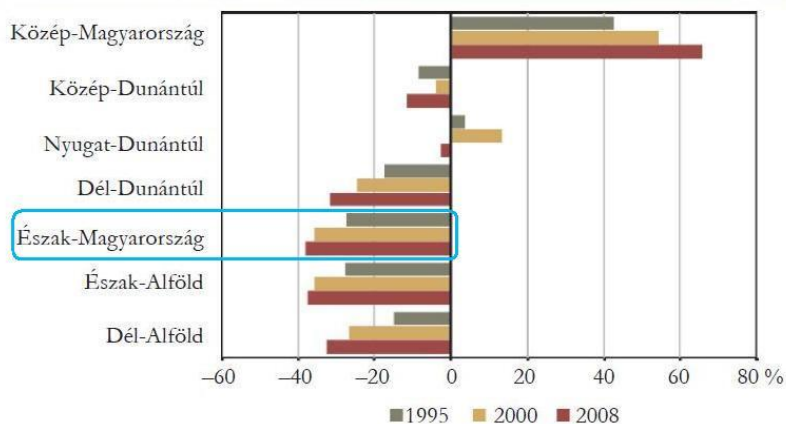
Idegenforgalmi szempontból történelmi nevezetességei, műemlékei, természeti adottságai (víznyelők, karsztforrások, kénes és szénsavas forrásvizek, gyógyvizek), borvidékei, néprajzi hagyományai számottevőek. (www.norda.hu)

2.3. Borsod-Abaúj-Zemplén megye bemutatása

Mai nevét 1950-ben kapta, miután Borsod, Abaúj, Torna és Zemplén megyéket közigazgatásilag egyesítették. A megye területén két nagytáj található, az Északi-középhegység és az Alföld. A megye a nehézipar egykori fellegrárai közé tartozik. A rendszerváltás után válságba került a kohászat, a bányászat, a gépipar, és a megyében szintén jelentős vegyipar termelése is visszaesett. A válság és visszaesés negatív munkanélküliséget eredményezett. Az utóbbi pár évben a külföldi tőke, növekvő érdeklődést mutat a megyeszékhely, Miskolc iránt. A város igyekszik ezt az érdeklődést hasznosítani, és távlati céljai között szerepel, hogy a Szlovákia, Ukrajna és Románia határain is átnyúló régió gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi központjává fejlődjön. (www.norda.hu)

2.4. A régió gazdasági jellemzői

A gazdasági fejlettség mérésére, összehasonlítására a legelterjedtebb gazdasági mutató az egy főre jutó GDP (bruttó hazai termék). A következő ábra az egy lakosra jutó országos GDP adatoktól való eltérést mutatja régióként:

Forrás: Belyó (2010) 52-54. o.

1. ábra. A régiók egy főre jutó GDP értékének eltérése az országostól (%)

A grafikonból jól látszik, hogy 1995-ben Észak-Magyarország és az Észak-Alföld maradt el az országos átlagtól. Ez a szám mindkét terület esetében körülbelül 27%-os lemaradást jelent. A leszakadás a jelenhez közelítve nem hogy csökkent, hanem a kétezres évekhez közelítve jelentősen, azóta kisebb mértékben nőtt. Az itt szereplő 2008-as adat szerint eléri a 38%-ot. Az azóta eltelt közel négy évben sem történt pozitív változás, ezt a kérdést illetően. Mi lehet ennek az oka? A fő okot a gazdasági szerkezetváltásban, a nehézipar leépülésében, új, nagy gazdasági jelentőséggel bíró iparágak meghonosodásának elmaradásában kereshetjük. A kétezres évek első évtizedének végén bekövetkező jelentősebb visszaesés okaihoz pedig az előzőeken kívül hozzáadhatjuk az egész világot sújtó gazdasági válság hatásait.

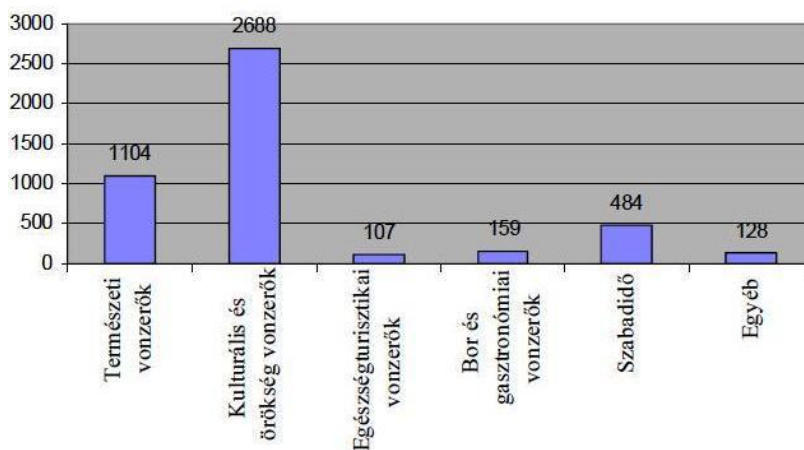
Magyarországon az 1980-as és 1990-es évek fordulóján bekövetkezett rendszerváltás időszakáig a teljes foglalkoztatottság elve volt érvényben. Hivatalosan munkanélküliek nem léteztek, minden dolgozni akarónak volt munkahelye, habár olykor előfordult, hogy tevékenységük csak látszathasznót biztosított munkaadójuk (legtöbb esetben az állam) számára. Ezt a jelenséget nevezte a korabeli szakirodalom „kapun belüli munkanélküliségnek”. A nem szocialista berendezkedésű országokban jelenlévő nyílt munkanélküliség az 1980-as évek végén jelent meg Magyarországon. (Fejes (2006) 11-12. o.)

Mára a munkanélküliség az ország egyik vezető gazdasági problémájává nőtte ki magát. A teljes foglalkoztatottságtól 2009-re az Észak-magyarországi régióban az állást

keresők aránya a munkaképesekhez képest 14-15%-ra emelkedett. Ez az év tekinthető a gazdasági visszaesés mélypontjának. Szintén megfigyelhető, hogy a fejlett térségek erősebben vonzzák a betelepülni vágyó beruházókat, mint az elmaradottak. Észak-Magyarország az utóbbi csoportba tartozik, ezért eleve hátránnyal indul a beruházók kegyeinek megszerzéséért folyó versenyben. Szintén érdemes megemlíteni az elvándorlást, ami a terület lakosságához viszonyítva szintén kiemelkedik negatív szempontból, az ország többi régiója közül. Az ország településeinek száma emelkedésnek indult az 1990-es években, legfőképp a korábban közigazgatásilag összezsúfolt települések szétválásának köszönhetően. Szintén megfigyelhető ebben az időszakban az urbanizáció folyamata is, egyre több település kapott városi rangot. Mindezek ellenére Magyarország településeinek körülbelül 90%-a községekből áll. Ezekben a településeken él a lakosság 31%-a. Ezek közül a települések közül is a kisebbek (aprófalvak, törpefalvak) legnagyobb számban Nyugat- és Dél-Dunántúlon, és Észak-Magyarországon fordulnak elő. (Belyó (2010) 53-55. o.)

Az előző adatokból jól látszik, hogy legkönnyebb a régió hátrányaira fényt deríteni. Ezek a hátrányok viszont előnyökké is kovácsolhatóak. Remek példa lehet erre az elmaradott aprófalvak térsége, mely kiváló táptalajt biztosíthat a falusi turizmus terjedésének. Következik ez abból, hogy amit egyesek elmaradottságként értékelnek, az mások számára lehet érték is.

Adatok az egész régió turizmusát illetően:

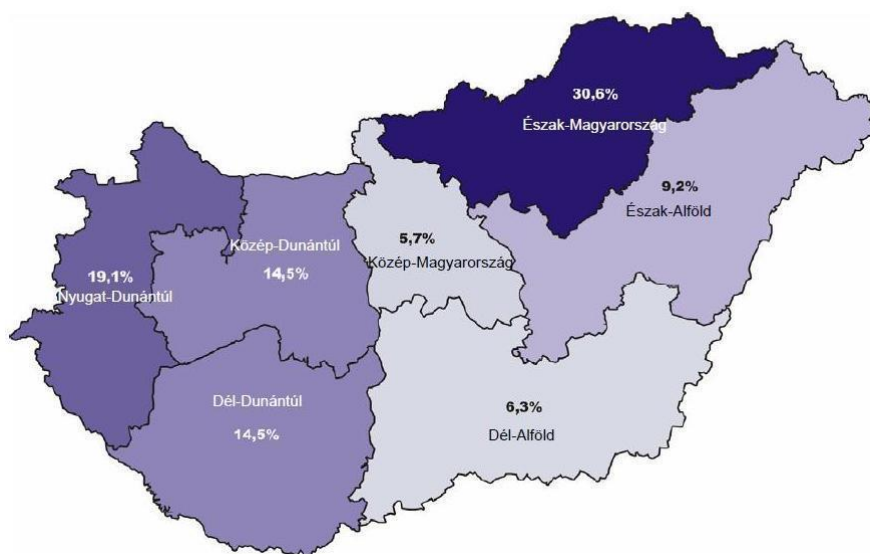
Forrás: Piskóti (2006) 5. o.

2. ábra. Összevont vonzerők megoszlása (db)

A fenti ábra az egész régió vonzerőinek látványos csoportosítását szemlélteti. A vonzerők típusok szerinti megoszlásából kitűnik, hogy a régió elsősorban természeti környezetre, építészeti örökségére, népművészetére és hagyományaira építhet turisztikai szempontból. Az észak-magyarországi táj igen változatos képet mutat. Az Északi-középhegység tagjai mellett fellelhetőek az Alföld nyúlványai, a Sajó síksága, és több,

idegenforgalmi szempontból még felfedezetlen, dombvidék. Az épített örökséget tekintve megcsodálhatóak több száz éves egyházi épületek, kúriák, kastélyok, mívés középületek és hagyományos falusi lakhelyek is. Még a régió több településen megismerhetőek a régi hagyományok, megtekinthetőek a népművészet remekei. A kulturális és örökség vonzerők egymagukban nagyságrendekkel meghaladják az összes többi vonzerő számát. Éppen ezek a vonzerők szolgáltatathatják a falusi turizmus egyik alappilléret. Az ilyen értékeknek a hasznosításával lehetőség van vonzó szolgáltatási kör kiépítésére, mely növelheti a területre érkező vendégek számát. A régiónak meglévő értékeire kell alapozni fejlesztési irányvonalainak megvalósítása során. Az ország észak-keleti része számára ezek a vonzerők jelentik idegenforgalmi potenciálját. (Piskóti (2006) 4-6. o.)

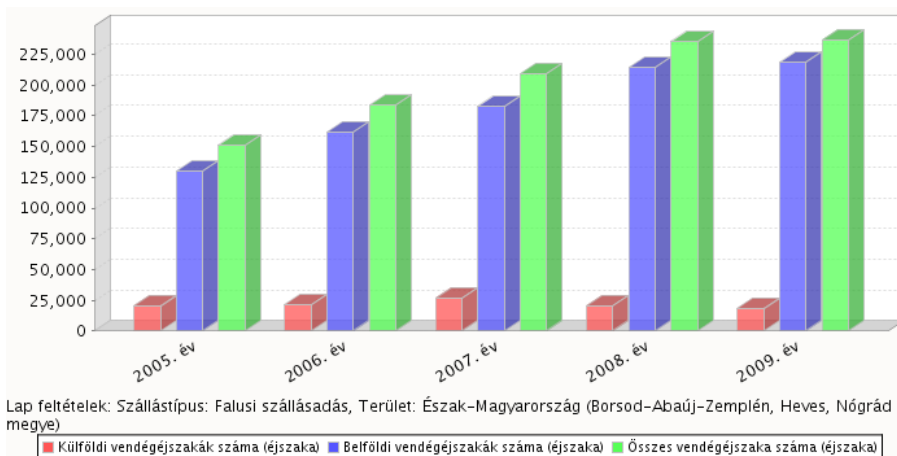
A harmadik ábra a falusi szállásadás férőhelyeinek megoszlását mutatja országosan.

Forrás: Probáld (2010.) 40. o.

3. ábra. A falusi szállásadás férőhelyeinek megoszlása régiók szerint, 2009. július 31.

A térkép számadataiból és színezetéből kitűnően látszik, hogy vizsgált térség kiemelkedik az ország más régióival szemben. Az országosan kiépült falusi szállásadás férőhelyek közel harmada ebben a régióban található meg. Az elmúlt évek pályázati lehetőségei is segítették a falusi szálláshelyek egyre több településen történő megjelenését. Ezeket a lehetőségeket, mint a nagy számban kiépült szálláshelyek számából is feltételezhető, többen sikeresen kihasználták. Ez a számadat nem lehet pusztán a véletlen műve. Egy gazdasági ágazat (például falusi turizmus) csak akkor jelenik meg jelentős számban egy adott területen, ha abban az ott élők perspektívát, jövedelem kiegészítési, megélhetőségi, fejlődési lehetőséget látnak.

Forrás: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (letöltve: 2010. szeptember 21.)

4. ábra. Magán szálláshelyek vendégforgalma Észak-Magyarországon (éjszaka)

A grafikonra rápillantva is szembeötlő, hogy az előzőekben ismertetett negatív gazdasági adatok mellett pozitív ellenpéldákról is beszélhetünk.

1. táblázat: Magán szálláshelyek vendégforgalma Észak-Magyarországon (éjszaka)

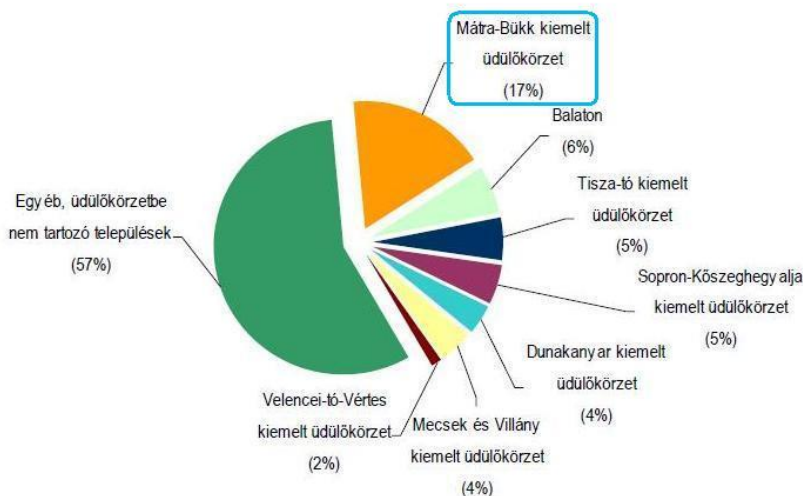
Időszak	Mutatók		
	Külföldi vendégéjszakák száma (éjszaka)	Belföldi vendégéjszakák száma (éjszaka)	Összes vendégéjszaka száma (éjszaka)
2005. év	20934	129933	150857
2006. év	21641	161773	183414
2007. év	27084	182280	209364
2008. év	20882	214138	235020
2009. év	18726	218132	236858

Forrás: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (letöltve: 2010. szeptember 21.)

Elég csak az elmúlt pár év adatait számba venni, hogy a magán szálláshelyek vendégforgalmának alakulásánál egyértelmű növekedő tendencia legyen megfigyelhető (a külföldi vendégéjszakák stagnálása, kismértékű csökkenése mellett). Mint az adatokból kitűnik, ezt a tendenciát a gazdasági válság megjelenése sem törte meg.

Természetesen az nem jelenthető ki, hogy a gazdasági válság semmilyen negatív hatása nem érződött a régióban. Az előzőekben elemzett időszakot követően, egy megkésett, és az országos átlagtól kisebb mértékű szállásdíj bevétel elmaradás figyelhető meg. Ez a megtörés viszont csak átmenetinek mondható. A Központi Statisztikai Hivatal 2011-es évi adatai már emelkedést mutatnak. (Tóth-Dávid [2010] 60-63 o.)

A következő ábrát megnézve, szintén a falusi szállásadásra összpontosítva, kitűnik a régió, azon belül is a Bükk és Mátra vidékének, kiemelkedő szerepe.

Forrás: Probáld (2010) 48. o.

5. ábra: Falusi szálláshelyek vendégejszakáinak megoszlása üdülőkörzetek szerint, 2009 (%)

Miért fontos a falusi turizmus? Jelentőségét többféleképpen is indokolhatjuk:

- Elsősorban kiegészítő (alternatív) jövedelmet biztosít a vidéki családok számára,
- A rendelkezésre álló természeti és szellemi értékeket (hagyományok, szokások stb.) hasznosítja,
- Hozzájárul a lakosság elvándorlásának megakadályozásához,
- Építően hat a helyi közösségekre,
- Segít fenntartani a vidéki életformát,
- Hozzájárul a vidékfejlesztéshez.
- stb.

(Szabó (2009) 24-28. o.)

2.5. A régió SWOT analízise (GYELV-elemzés)

Egy ilyen egyszerű, mégis rengeteg hasznos információt közlő elemzés sokban segíthet nem csak a szakembereknek, hanem a mindennapi élet „egyszerű” emberének is mely területek azok, amelyeket érdemes fejleszteni, és kiderülhet az is, hol jelentkeznek a legnagyobb problémák. A GYELV elemzések nagy előnye, hogy a lehetőségek felmérésével alternatívákat mutat a jövőbeni fejlesztésekhez, de mindezek mellett rámutat a kutatott tárgyat fenyegető veszélyekre is.

2. táblázat: Az Észak-magyarországi régió SWOT analízise

<p>Erősségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Egyedülállóan gazdag kulturális kínálat, • Egyedi természeti értékek, • Nagy vonzerővel rendelkező kiemelkedő rendezvények, • Férőhelyek száma, szállástípusok aránya, jó középkeletű ellátottság, • M3 autópályán Budapestről 1-1,5 óra alatt elérhető. • Fiatalok erősödő nyelvtudása, • Az egri Eszterházy Károly Főiskola, a gyöngyösi Károly Róbert Főiskola, és egyéb középiskolák turisztikai képzési programjai, szakembergárda jelenléte <p>Lehetőségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kínálat fejlesztése, • Határokon átnyúló értékek összekapcsolása, • Mezőgazdaság és turizmus összekapcsolása, együttes fejlesztése, • Önkormányzatok, vállalkozások, civil szervezetek együttműködése, • Adottságok, nevezetességek nagy körben történő ismertetése, • Szezonális csökkentése 	<p>Gyengeségek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Értékek alacsony kihasználtsága, • Nyelvismeret hiánya, • Az adottságok többsége helyi vonzerőt képvisel, szélesebb körben nem ismert, • Koordinálatlanság, főszezon koncentráltság, • Szezonális jelleg, • Magas minőség hiánya, illegális szobakiadás, falusi minősítés nem teljes, területi elosztás egyenetlen, • Helyi értékek ismeretének hiánya, • Tájékoztató táblák hiánya <p>Veszélyek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tervezési szintek összhangjának hiánya (régió- megye- kistérség), • Érdeklentétek, • Forráshiány, • Rossz megközelíthetőség, • Környezetszennyezés, • Elvándorlás, • Falvak elnéptelenedése, • Hagyományok homályba veszése
--	---

Forrás: Piskóti (2006) 68-72. o. alapján, saját szerkesztés

Jelentős problémaként jelentkezik a nyelvtudás hiánya, amely miatt a külföldi vendégek sok esetben más célpontokat választanak.

A szezonális jelleg átalakítása igen fontos fejlesztési lehetőséget rejt. A programkínálat egész évesre bővítése nagyobb vonzerőt és egész éves biztos jövedelmet eredményezne. A kulturális és természeti értékek népszerűsítésére, ismertségének növelésére több figyelmet kellene fordítani. Nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az adottságok védelmére, fejlesztésére. Mindenképpen megőrzésre érdemes, jelentős értéket képvisel a gazdag kulturális kínálat. A lehetőségek kihasználása szinte kötelező feladat.

2007 decemberében megtörtént Magyarország Schengeni Egyezményhez való csatlakozása. Magyarország több határvonala (köztük a magyar-szlovák határ) bárhol szabadon átjárható. A természeti értékek nem a mesterségesen meghúzott határok mellett helyezkednek el, hanem azok sok esetben szétszabdalták őket. Jelenleg nagy lehetőségek nyílnak ezen adottságok újbóli összekapcsolására.

Magyarország egykor Európa vezető mezőgazdasági termelői közé tartozott. Ez sajnos mára megváltozott, az ország mezőgazdasága háttérbe szorult, egyre kevesebb jöve-

delmet biztosít művelőinek. A turizmus összekapcsolása a mezőgazdasággal mindkét ágazat számára előnyöket ígér.

A települések érdekei sokszor egybeesnek az ott működő vállalkozások érdekeivel. Az érdekek közös kezelése, megvalósítása mindkét fél számára előnyöket tartogathat.

Fontos problémaként jelenik meg a tervezési szintek összhangjának hiánya. A régió, a megyék és a kistérségek érdekeinek összehangolása közös érdek. Egy felülről vezényelt tervezés komoly problémák bölcsője lehet.

A veszélyek között jelenik meg a forráshiány problémája. Erre megoldást jelenthet az Európai Unió számos pályázati lehetősége. A magyar állam is kedvező hitelkörülményekkel biztosíthatja a pályázatokhoz a legtöbb esetben elengedhetetlen önrészt.

Az elemzésből is jól látszik, hogy régióban megvannak az alapvető adottságok a falusi turizmushoz, de a gyengeségek miatt a fejlesztés csak bizonyos előfeltételek megteremtése mellett kivitelezhető.

2.6. A falusi turizmus fejlesztési stratégiája

Jelenleg Magyarország turizmusának fejlesztési irányvonalát a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (2007-2013) jelöli ki. A Stratégia fő területi prioritás típusainak egyike a rurális térségek turisztikai fejlesztése. Ebbe a körbe sorolható a falusi turizmus, és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások együttes megújítása, korszerűsítése. A Stratégia az egyes termékelemek hálózatba szervezését, és térségi szinten működő szakmai szervezeti háttér megvalósítását is támogatja. (<http://www.eturizmus.pte.hu>)

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiával egy időben készült az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) is. Ez a szerencsés egybeesés, megfelelő alapot biztosított a két tervezet elképzeléseinek összehangolására. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiából kiindulva készítették el az egyes turisztikai régiók saját stratégiáikat is. 2006-ben elkészültek a regionális stratégiák, amelyek az egyes régiók egyedi adottságait vették figyelembe. Nem történt ez másként az Észak-magyarországi régió esetében sem. A régió stratégiai prioritásait három szegmensben, egy 3D stratégiában foglalták össze:

- 1.D: Versenyképesség növelése a funkcionális területeken való beavatkozással (fogadóképesség javítása, versenyképes termékkínálat megteremtése, hatékony desztináció-menedzsment rendszer kialakítása),
- 2.D: Kijelölt termékprioritások (egészség-turizmus, kulturális turizmus, bor- és gasztronómiai turizmus, aktív turizmus, falusi turizmus, öko-turizmus, tematikus utak),
- 3.D: Területi prioritások (Eger és térsége, Miskolc-Bükk, Gyöngyös-Mátra, Aggtelek és térsége, Tokaj és Zemplén, Szécsény-Hollókő-Ipolytarnóc)."

A stratégia prioritásait áttekintve látható, hogy a fő prioritások között szerepel a falusi turizmus fejlesztése is. Ez a tény is lendületet adhat/adott a további építkezéshez.

A régiók közötti együttműködésre is találhatóak példák. Az Észak-magyarországi régió az Észak-alföldi régióval együttműködve közös regionális hálózati rendszert hozott létre, melyek céljai között szerepel a két régió versenyképességének javítása, a nemzetközi ismertség növelése, és az egyedi értékek magasabb szintű hasznosítása.

(Molnár (2007) 197-203. o.)

A fejlesztési együttműködések, nem csak nemzeti, hanem nemzetközi szinten is megtalálhatóak. A nemzetközi fejlesztési programok egyik képviselője a régiót érintő Ma-

gyarország–Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködés Operatív Program 2007-2013. Az operatív program a turizmus területére irányuló prioritásokkal is rendelkezik.

A turisztikai prioritások a következők:

- Turisztikai termékek közös fejlesztése,
- Turisztikai látványosságok, és a hozzájuk kötődő infrastruktúra fejlesztése,
- Turisztikai desztináció menedzsment szervezetek létrehozása, működtetése, hálózatba szervezése,
- Közös, többnyelvű marketing tevékenység megszervezése. (www.husk-cbc.eu/hu)

2.7 A falusi turizmus és a vidékfejlesztés kapcsolata

Az infrastruktúra fejlesztés/vidékfejlesztés nélkül a falusi turizmus fejlesztése elképzelhetetlen. Ez a két fogalom szimbiózisban áll egymással.

A Vidékfejlesztési Minisztérium, Vidékfejlesztésért Felelős Államtitkársága, saját honlapján (<http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-miniszterium/vidékfejlesztésért-felelos-allamtitkarsag/felelossegi-teruletetek>), felelősségi területeinek meghatározásánál az alábbiakban fogalmazza meg a vidékfejlesztés és a falusi turizmus kapcsolatát:

„A vidékfejlesztés célja, hogy visszaadja a vidéki élet értelmét, becsületét, vonzerejét. Feladatunk, hogy javítsuk a kistelepüléseken élők életminőségét, megteremtjük a helyi közszolgáltatásokat, biztosítsuk az ország belakottságát, valamint hazai és uniós forrásokra támaszkodva fejlesszük a helyi kis- és közepes méretű családi gazdaságokat, feldolgozó üzemeket és vállalkozásokat. A falusi turizmus támogatása lehetővé teszi a vidék életképességének, jövedelemszintjének javítását, a vidéki munkahelyek megtartását és újak teremtését.”

A vidékfejlesztés általános céljai több ponton találkoznak, megegyeznek a vidéki turizmus fejlesztési céljaival. Ide sorolható a falvak fejlesztése, felújítása, mint általános cél, melynek eszköze lehet a szállásadás feltételeinek fejlesztése, tájékoztató táblák elhelyezése. A vidéki térségek infrastruktúrájának fejlesztése hozzájárul a turisztikai fogadó területek könnyebb megközelíthetőségéhez. A régióra jellemző termékek termelésének támogatása a vonzerőfejlesztés egyik eszközévé válhat. A környezetvédelem erősítése hozzájárul a vidéki környezet népszerűségének, természeti értékeinek megőrzéséhez. A természet ápolása, patakmedrek, tanösvények, erdei utak karbantartása, tisztítása segíti a vidéki tájra alapozott tematikus utak kialakítását, sikeres fenntartását, fejlesztését. (László (2010) 71. o.)

A vidékfejlesztés hosszú távú céljai között szerepel a gazdasági diverzifikáció megteremtése. Ennek egyik eszköze a mezőgazdasági termelés bevételeit kiegészítő falusi turizmus meghonosítása. A jövedelem-kiegészítő funkció mellett a falusi turizmus hozzájárul a mezőgazdaság vidéki értékeket megőrző funkciójához is. A falusi turizmusnak három funkciója figyelhető meg:

1. Kiegészítő árbevétel- és jövedelemforrás,
2. Segíti a lakosság helyben tartását, a hagyományápolást, a helyi értékek megőrzését,
3. Jelentős szerepet játszik a biodiverzitás fenntartásában (Muhi (2010) 354. o.).

Számos tévhit létezik a vidékfejlesztéssel és a falusi turizmussal kapcsolatban. Sokan egyfajta csodaszerként gondolnak a falusi turizmusra. Több településen is úgy gondol-

ják, hogy a falusi turizmus önmagában képes a válságba került települések és a mezőgazdaság felvirágoztatására. Ez az elképzelés alapvetően nem rossz, hibája az egy tevékenységre koncentrációban áll. A falusi turizmus egyedüli fejlesztése, önmagában kevés a vidéki települések felvirágoztatásához. A fejlesztéseknek hatással kell lennie a vidéki élet egészére. (www.videkfejlesztés.net)

A területfejlesztés és a turizmus fejlesztése jelentősen összekapcsolódik. A turizmus és a területfejlesztés integrált, egységben történő kezelése ismert a turizmus multiplikátor hatása révén. A régióban, mint fejlesztési egységben való gondolkodás, akkor a leg-sikeresebb, amennyiben a régió igazgatási, területfejlesztési és táji határai megfelelnek egymásnak. Jelenleg Magyarországon kettősség figyelhető meg a területi felosztásban. Egyszerre vannak jelen tervezési-statisztikai és funkcionális régiók. Ez a kettősség nehezíti a tervezést és a forráselosztást, allokációt. A turisztikai vonzerők képezik a fejlesztések alapját. A vonzerők több esetben is átnyúlnak a megyék közigazgatási határain, ezért a turisztikai kistérségek és termékcsoportok alkotják a fejlesztési programok alapját. A 2007-2013 közötti időszakot átölelő Regionális Operatív Programok (ROP) mind a hét tervezési-statisztikai régiót illetően tartalmazznak turisztikai vonatkozásokat. (<http://www.eturizmus.pte.hu>)

Az alábbi táblázat ezeket a turisztikai vonatkozásokat foglalja össze régiók szerinti bontásban.

3. táblázat: A Regionális Operatív Programok idegenforgalmi vonatkozásai

Régió	Prioritás	Célok
Dél-Dunántúl	„A turisztikai potenciál erősítése a régióban”	<ul style="list-style-type: none"> • A turisztikai magterületeken húzó turisztikai termékek fejlesztése és komplex térségi turisztikai termékcsoportok kialakítása • Turisztikai szolgáltatások kínálatának és turisztikai infrastruktúra fejlesztése és bővítése Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 program fejlesztésének megvalósítása • Hatékony marketingstratégiát megvalósító desztináció-menedzsment szervezet kialakítása
Észak-Alföld	„A turisztikai potenciál erősítése”	<ul style="list-style-type: none"> • Versenyképes turisztikai termék- és attrakciófejlesztés • A turizmus fogadási feltételeinek javítása A turisztikai szervezetei és • Működési feltételek javítása
Nyugat-Dunántúl	„Turizmusfejlesztés - A Pannon örökség megújítása”	<ul style="list-style-type: none"> • Pannon-termál program kiszélesítése Pannon Kulturális Út Tájegységi ökoturisztikai (aktív) programok fejlesztése • Kereskedelmi szálláshelyek fejlesztése • Helyi, térségi desztinációmenedzsment-szervezetek, turisztikai klaszterek létrehozása, fejlesztése

Észak-Magyarország	„A turisztikai potenciál erősítése”	<ul style="list-style-type: none"> • Térségi turisztikai vonzerők, termékek és tematikus hálózatok fenntartható fejlesztése • A kereskedelmi szálláshelyek és szolgáltatásaik fejlesztése • Helyi, térségi desztinációmenedzsment-szervezetek létrehozása, fejlesztése • Regionális klaszterközpont létrehozása és tevékenységének támogatása
Közép-Dunántúl	„Regionális turizmus-fejlesztés”	<ul style="list-style-type: none"> • A turisztikai kínálat és fogadókészség minőségi fejlesztése • A turizmus menedzsmentjének és marketingjének erősítése
Dél-Alföld	„Turisztikai célú fejlesztések”	<ul style="list-style-type: none"> • „Dél-Alföld Spa”, egészségturisztikai létesítmények komplex fejlesztése • Kulturális és szellemi értékekre épülő turizmus • Aktív turizmus • Vonzerőkhöz kapcsolódóan a szálláshelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése
Közép-Magyarország	„A régió vonzerejének fenntartható fejlesztése”	<ul style="list-style-type: none"> • A régió turisztikai versenyképességének fejlesztése • A természeti örökség megőrzése, rehabilitációja és megújítása • A turizmus, a szabadidő és sportgazdaság fejlesztése, valamint a természetvédelem, a természeti környezet rehabilitációja

Forrás: <http://www.eturizmus.pte.hu> alapján

A Regionális Operatív Programok mellett a vidékfejlesztéshez nélkülözhetetlen forrásokat biztosított az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP). A program konkrét célkitűzései között szerepelt többek között a vidéki infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése, valamint a falusi és kulturális turizmussal szintén szoros kapcsolatban álló célkitűzés, a vidék kulturális örökségének védelme. (<http://www.nfu.hu/avop>)

Az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Program (2007-2013) 5.3.3.2.2. számú Falumegújítás és - fejlesztés című fejezete is több olyan területet említ, melyek elengedhetetlenek a sikeres falusi turizmus lebonyolításához. Ebbe a körbe tartozik a települések arculatának javítása, a vidéki térségek vonzerejének növelése érdekében. A támogatott tevékenység típusok közé tartoznak a kisléptékű infrastrukturális fejlesztések, pihenőterületek, parkok, sétányok kiépítése, fejlesztése. Az elnyerhető, vissza nem térítendő támogatások mértéke száz százalék. A program közvetlenül kapcsolódik a „Vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése” és a „Turisztikai tevékenységek ösztönzése” intézkedésekhez. A program készítői külön kiemelik, hogy az egyes településekről kialakított kedvezőbb kép, növeli annak idegenforgalmi vonzerejét.

A „Turisztikai tevékenységek ösztönzése” intézkedés vidékfejlesztéshez kapcsolódó alapját az adja, hogy a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások megjelenése jelentős szerepet képvisel a rurális területek gazdasági átalakulásában. Az idegenforgalomban

keletkezett bevétel erősíti a helyi gazdaságokat, kiegészítő jövedelemforrást jelent. Ezáltal regionális gazdasági hátrányok csökkenhetnek, és javul az életminőség. Az intézkedés céljai között szerepel a helyi idegenforgalommal kapcsolatos szolgáltatások bővítése, minőségük javítása. Szintén kiemelt helyen említik az agrárium és turizmus kapcsolatát, a helyben megtermelt termékek idegenforgalomban történő felhasználását, értékesítését. Az intézkedés célja továbbá a vidéki foglalkoztatottsági számok javítása, munkahelyek megőrzése, és újak létrehozása. „Az intézkedés célja a fenntartható falusi és agroturizmus infrastruktúrájának és szolgáltatásainak, továbbá a turizmus vidéki formái közül a természeti környezet elemeire épül aktív turizmusnak a fejlesztése.” A dolgozat témáját adó falusi turizmushoz kapcsolódóan támogatók nyerhetnek el minőségi magán szálláshelyek és az azokhoz kapcsolódó szolgáltatások kialakítására, fejlesztésére, korszerűsítésre. A támogatások vissza nem térítendőek. A támogatás mértéke függ a pályázók körétől és a földrajzi elhelyezkedéstől. Az önkormányzatok, önkormányzati társulások, egyházak száz százalékos támogatásban részesülhetnek. A természetes személyek mikro – kis - és középvállalkozások maximum az összköltség ötven százalékos mértékéig támogathatók, abban az esetben, ha a megvalósítás helyszíne a legelmaradottabb kistérségek valamelyikébe esik. Egyéb esetben a támogatás mértéke az összköltség maximum negyvenöt százaléka. (<http://umvp.eu>)

Az Új Széchenyi Terv akciótervei között szerepel az Észak-Magyarországi Operatív Program Akció Terv (2011-13) elnevezési tanulmány. Az akcióterv második és ötödik prioritása közvetlenül kapcsolódik az idegenforgalomhoz és a vidékfejlesztéshez. A Turisztikai potenciál erősítése című második prioritás célkitűzései között szerepel a turisztikai vonzerők látogatottságának, és vendégéjszakák számának növelése, mindezek mellett pedig a szálláshelyek kapacitás-kihasználatának javítása. Az ötödik prioritás, amely a Térségi közlekedés fejlesztése elnevezést viseli, kiemelt ügyként kezeli a turisztikai attrakciós célpontok megközelíthetőségének javítását.

(www.nfu.hu/uj_szechenyi_terv)

A falusi turizmus fejlesztésénél kiemelten kezelendő a turizmus és agrárszektor, a helyi gazdaságok kapcsolatának erősítése, a helyben előállított nyersanyagok és termékek idegenforgalomban történő felhasználása, értékesítése. A támogatandó célok között szerepel a településekép rekonstrukciója, amely jótékony hatást gyakorolhat a falvakba turisztikai céllal ellátogatók/visszatérők létszámára. (<http://www.eturizmus.pte.hu>)

A dolgozat következő részében esettanulmányok segítségével szemléltetem a vidékfejlesztéssel és a falusi turizmussal kapcsolatos, sikeres projekteket. Példáimat az Észak-magyarországi régió három megyéjéből választottam.

3. Esettanulmányok

3.1. Nógrád megye

Ebből a megyéből *Kozárdot* mutatom be a sikeres vidékfejlesztés és falusi turizmus példajaként.

„Kozárd. Egy aprócska falu a Cserhát alján. Kozárd. Egy zöld völgyben megbúvó gyöngyszem a Palóc Út déli kapujában. Kozárd. 1000 év Küzdelem, Hagyomány, Megújulás és Remény. Kozárd. A küzdelmesen élő falu modellje Magyarországon. Kozárd. A magyar szellem és a vidék művészetének hírvivője Európában.”

Az előbbi idézet a Kozárd község honlapjára látogatókat köszönti.

Kozárd egy 180 lelkes kistelepülés, Salgótarjától 30km-re délre, a Pásztói kistérségben. Mint az ország kis településeinek túlnyomó többsége, ez a község is a vidék hanyatlásának, pusztulásának elszenvedője volt. A településen a rendszerváltás időszakáig, mint Magyarország számtalan vidéki településén a mezőgazdaság, és a termelő szövetkezet jelenléte volt meghatározó. Az 1990-es években a termelő szövetkezetek megszűntek, a helyi mezőgazdasági termelés elveszítette vezető megélhetést biztosító rangját. Kozárdon is nőtt a munkanélküliség, a fiatalok elvándoroltak. Nagyjából tíz évvel ezelőtt történt „valami”. A település lakói ráébredtek, hogy tenni kell a fejlődés érdekében. Ehhez a tenni akaráshoz jó ötletek is párosultak. Ezeknek a jó ötletek a falusi turizmus megvalósítása köré csoportosultak. Az itteni lakosok, nem abból próbálták építkezni, hogy amivel nem rendelkeznek, hanem a meglévő, egy időre feledésbe merült értékekből.

A helyiek elképzelései több ponton találkoztak az ország vidékfejlesztési programjainak terveivel. Ennek is köszönhetően több terv megvalósítására nyílt lehetőség pályázatok nyújtotta anyagi támogatások folyósítása mellett. A községi megvalósult programok és beruházások közül több is támogatásban részesült. A Nemzeti Fejlesztési Terv I. időszaka alatt több mint harminc projektet indított a település, amellyel a pásztói kistérség legsikeresebb településévé vált fejlesztési szempontból. A Magyarország – Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében Palóc Hagyományörző Galéria került kialakításra. A létesítés célja a palóc értékeket bemutató tárgyak bemutatása és értékesítése. Ezen kívül a létesítmény információs pontként is működik, így segíti a helyi idegenforgalom sikeres lebonyolítását. Szintén pozitív példaként említendő a Cserhát Natúrpark 2009-es létrejötte. A Natúrpark huszonkét nógrádi települést foglal magába, köztük Kozárdot. A szerveződés célja a természeti értékek, a táj védelme, és turizmus, legfőképp a szelíd falusi turizmus szolgálatába állítása. A mindennek megvalósulása, a falusi turizmus jövedelem kiegészítő hatása által gazdasági előnyt is nyújt a helyi lakosság számára. A Cserhát Natúrpark megalakítására az „Új Magyarország” Vidékfejlesztési Program (2007-2013) támogatásával került sor. Az Új Széchenyi Terv keretein belül, a Környezet és Energia Operatív Program pályázati forrásának támogatásával valósult meg a „Napelemes energiatermelés a kozárdi községhez” projekt. Ennek a fejlesztésnek köszönhetően jelent meg egy megújuló energiaforrás, a napelemes energiatermelés egy apró vidéki településen. (www.palocut.hu, www.toosz.tsoft.hu, www.kozard.hu, <http://umvp.eu>)

Jelenleg hat vendégház fogadja az ide érkezőket, és egy helyi magyar és palóc ételleket kínáló étterem is üzemel. Természetesen a vendégházak és az étterem önmagában még kevés a turisták idecsábításához, ahhoz attrakciók, rendezvények szükségesek. Ezek közé sorolható például a látogatható Mangalicafarm vagy az év különböző szakaszaiban megrendezésre kerülő fesztiválok: az április végi Almavirág fesztivál, a július elején megrendezésre kerülő Muzsikál az Erdő koncert és a minden év szeptemberének közepén esedékes Magyar Ízek - Magyar Színek gasztronómiai és gyümölcsfesztivál. Szintén nem szabad elfelejtkeznünk az egyik legújabb, és számomra legérdekesebb programról, melynek címe: Kincskeresés Kozárdon. A „kincskeresők a Vadvirág étteremben juthatnak a Kincskereső Füzethez és az elrejtett ládák kulcsaihoz.” A kalandvagyóak kincskereső térkép segítségével találhatnak rá az érvényesítő pecsétet rejtő ládákra. A ládákhoz vezető úton láthatnak szürke marhákat, mangalicákat, megpihenhetnek a Szent Anna Kápolnánál, megcsodálhatják a vidéket a vadvirágos rét kilátójából, és végső állomás-

ként megnézhetik mire képes az ember az andezit kőbányánál. A sikeres kincskereső a kiindulóponton visszaérve ajándékot kapnak. (www.kozard.hu)

A településen történt fejlesztések jó példával szolgálnak a vidékfejlesztés, falufejlesztés és falusi turizmus összekapcsolására. Kozárd példáján keresztül látható, hogy létezik pozitív példa a falusi turizmus felvirágoztatására Nógrád megyében.

3.2. Heves megye példája

„Valahol, Észak-Magyarországon, fenyvesek közt, a hegyek ölében, van egy kis falu. Mindentől messze van. Levegője tiszta és ózondús. Ezért sok turista és nyaraló keresi fel, akiknek a helybeliek szívesen adnak ki szobát heti bérbe.”

Ezekkel a mondatokkal kezdődik Fábry Zoltán Isten hozta, őrnagy úr! című nagyszerű filmszatírája. Az előbbi idézet, a film forgatási helyszínét, Szarvaskőt mutatja be többé-kevésbé hitelesen. Szarvaskő a 25-ös számú főút mentén, Eger és Szilvásvárad között, Egertől 8 km-re fekszik. Nem is olyan messze mindentől. Kedvelt célpontja a közeli városból, vagy távolabbról, ide látogatóknak.

Miért érdemes idelátogatni?

Az okok hasonlóak, mint a már említett Kozárdnál. Szarvaskő csodálatos természeti környezetben, sziklák és erdők ölelésében, egy keskeny völgyben fekszik. Csupán fekvésének természeti szépsége miatt is érdemes lenne meglátogatni, ezt a községet. Természetesen a gyönyörű táj önmagában kevés, hogy a falusi turizmus példajaként említsünk egy települést.

Szarvaskő esetében is funkcióváltás figyelhető meg a rendszerváltást követő időszakban. A település 2002 őszéig közigazgatásilag Egerhez tartozott. Funkcióját tekintve úgynevezett alvó településnek volt tekinthető több évtizeden keresztül. Ebben az időszakban a község lakóinak túlnyomó része a megyeszékhelyre járt dolgozni, és aludni tért haza. Idővel egyre több Egerben élő fedezte fel a település természeti környezetének szépségét, kiváló adottságait. Egyre többen vásároltak maguknak házat, nyaraló illetve állandó lakóhely létesítése céljából. A település vezetői is érzékelték a község egyre népszerűbb voltát, ezért úgy döntöttek fejlesztéseket hajtanak végre, és programokat szerveznek és népszerűség fenntartása, majd fokozatos emelése érdekében. Nyitottak a turizmus, azon belül is falusi és az ökoturizmus felé.

Kozárdhoz hasonlóan, ebben a településben is több fejlesztés valósult meg az utóbbi években. Az „Új Magyarország” Fejlesztési Terv 2007-2013 Észak-Magyarországi Operatív Program támogatási rendszerének keretein belül valósult meg a település történetének legnagyobb projektje. A pályázati támogatás segítségével valósult meg több infrastrukturális fejlesztés, útfelújítás, akadálymentesítés. A projekt hozzájárult a településkép pozitív változásához, ezáltal is erősítve a helyi önkormányzat szándékát, mely szerint jövőben is építeni szeretnének a település erősségeire, köztük természeti szépségére, jó megközelíthetőségére, infrastrukturális fejlesztésre. (www.mikom.hu)

Szarvaskő Község Önkormányzati folyamatosan épít a település turizmusára, és gazdasági potenciáljára is. A település lakosai is látnak potenciált ebben a gazdasági területben. Több vendégház, panzió és egy kemping várja a megszállni kívánó turistákat. A turistákat a nyugodt, csendes pihenés mellett attrakciókkal is csábítják. Az aktív kikapcsolódásra vágynak kipróbálhatják a kalandparkot, vagy megmászhatják a község felett magasodó várhegyet, megnézhetik az egykori vár romjait, és a kilátóból megsodálhatják a panorámát. A helyiek különböző rendezvényekkel is kedveskednek az ide látoga-

tóknak és lakótársaiknak egyaránt. Ezek közé a rendezvények közé tartozik a Szarvaskői Majális, az Öko-Park Teljesítménytúra, a Várfelfutó verseny, vagy a Csipkebogyó fesztivál is. Nagyszámú látogatót vonz a Szarvaskői 6-próba elnevezésű rendezvény is, ahol a benevezett csapatok hat feladatban mérkőzhetnek meg egymással. A „6-próba” a következő: vámszedés, kőhordás, vadászat, nyoszolya, Pyrker-szoros, és fakitermelés. A feladatok mindegyike szorosan kötődik a település történelméhez. A játék egyfajta hagyománytisztelést, tisztelgést az elődök tevékenységei, szokási előtt. A hagyományok ápolásának modern köntösbe öltöztetése. (www.nol.hu, www.szarvasko.hu)

3.3. Példa Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből

„A település a kis falvak közül is az apróbb közé tartozik, lakóinak száma évről évre kevesebb. Csakhogy nem a létszám, nem a méret a lényeg, mert aki még nem járt Gömörszőlősen, nem is tudja, mit veszített.”

Így hangzik a polgármesteri köszöntő egy rövid részlete a település honlapján.

Gömörszőlős. A település, ahol még a telefonfülke is népi motívumokkal díszített kis épület. Ez csak apróság, mégis milyen jó ötlet! Rögtön megragadja az ide látogató tekintetét. Ahol ilyen apróságokra odafigyelnek, egy vendégnek csak jó dolga lehet.

A faluban is megfigyelhető a vidékfejlesztés és turisztikai fejlesztések összekapcsolódása, egymást támogató szerepe. A Fenntartható életmóddal kapcsolatos non profit információs központ fejlesztése elnevezésű projekt a Környezet és Energia Operatív Program támogatásával valósult meg. A projekt keretein belül megtörtént egy új információs központnak helyet biztosító épület felújítása, felújítottak egy szálláshelyet és megújuló energiaforrásokra épülő fűtési- és meleg vizes rendszert építettek ki. Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében turisztikai fejlesztések, a szlovák-magyar határon átnyúló turisztikai programcsomagok kidolgozására került sor. (www.ecolinst.hu)

Gömörszőlős, a 2009-es évi KSH adatok szerint mindössze 69 lakost számláló zsákfalú, Ózd és Aggtelek között helyezkedik el közvetlenül a szlovák államhatár mellett, Aggtelektől 20km távolságra. A falu látnivalóinak gazdagsága meghazudtolja méreteit. A számtalan igényt kielégítő szálláshelyek mellett, a látnivalókról és rendezvényekről sem feledkezett meg a maroknyi itt élő. Megtekinthető itt Tompa Mihály költő emlékkiállítás, vagy a Szabadtéri gyűjtemény, amely a mindennapi paraszti élet használati tárgyait ismerteti meg az idetévedt idegennel. Nem szabad kifelejteni a felsorolásból a Mézeskalácsos házat vagy a Kisgalériát sem, amely a gömői, és a környékhez kötődő művészek alkotásait tárja az érdeklődők elé. Szintén érdemes megtekinteni a Néprajzi gyűjteményt, amely a kenderfeldolgozás folyamatába enged bepillantást. Az állandó kiállítások, bemutatók mellett rendezvényekkel is várják az ide látogatókat. Ilyen rendezvény a minden év augusztusában megrendezésre kerülő falunap, vagy az országhatáron is átívelő kulturális esemény, a Gömör-Tornai Fesztivál.

Az előzőekben említett látnivalók mellett, a falu egyik fő kuriózuma Gömörszőlős „ököfalú” jellege. Az ötletgazda az 1993-tól gömörszőlősi csoportot is működtető [Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány](#). Az alapítványhoz köthető „Gömörszőlős, egy fenntartható falu” címet viselő falufejlesztő program, kidolgozása. A programban szerepelt a régi épületek felújítása, a népi mesterségek, népművészeti hagyományok fenntartása, a turizmus szervezése. Céljuk nem egy falumúzeum kialakítása, hanem egy élő falu bemutatása volt, ahol régi értékek találkoznak a modern technikával, és a

fenntartható fejlődés gondolatával. Az e program által létrehozott látnivalók közé tartozik a napkollektoros gyümölcsaszaló vagy a kártoló és fonalkészítő műhely száz éves gépekkel.

(www.szeporszag.hu, <http://ozd-putnok.celodin.hu/tgomorszolos.htm>, www.talaljuk-ki.hu)

3.4. „Unokáink sem fogják látni...”

Így hangzik Ráday Mihály egykori városvédő műsorának címe. Vajon az említett falvak esetében igaz ez a kijelentés? Az előző pozitív példákat látva, reméljük nem.

Hogyan lehetséges ezeknek az étékeknek a megőrzése, további fejlesztése? Csakis alulról építkezve. Mint ahogy az Európai Unió egyik elve is kimondja: fontos a szubszidiaritás, az alulról felfelé építkezés. A döntéseket mindig a lehető legalacsonyabb, az érintettekhez legközelebbi szinten kell meghozni. E nélkül a legtöbb esetben a fáradozások eredmény nélküliek. Az alulról építkezésre kitűnő példát mutatnak az előzőekben bemutatott települések. Legelsőként fontos megemlíteni a helyi lakosokat, az ő közreműködésük nélkül bármilyen kitűnő ötlet is születik, az esetek túlnyomó többségében, élettelennek bizonyul. A helyiek önkéntes csoportosulásainak bizonyítékai a civil szervezetek (Kozárdért Alapítvány, Szarvaskői Hagyományörző Közhasznú Egyesület, „Az Életért Műhely” Kulturális és Értéktörző Közhasznú Alapítvány (Gömörzölös) stb.), amelyek összefogják a tenni akarókat, csoportosítják az egyéni erőket. Civil erőnek sok esetben szüksége van kormányzati támogatásra, ezért az igazán sikeres településeknél a civilek és a helyi önkormányzatok együttműködése elengedhetetlen. Ezeket az egységeket már sikeresebben tevékenykedhetnek céljaik megvalósításáért. A bürokrácia magasabb szintjén a megyei turizmus egyesületek tömörítik a rurális turizmusért tenni akarókat. A megyei szervezeteket a **Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) fogja össze. Egy ilyen országos kiterjedésű, számtalan tagot tömörítő szervezet nagyobb eséllyel léphez fel tagjainak érdeke védelmében. Az említett szervezetek együttműködése elengedhetetlen a kormányzati szervekkel, a Nemzetgazdasági Minisztérium Turizmus Főosztályával, vagy a Magyar Turizmus Zrt-vel.** (www.kozard.hu, www.szarvasko.hu, www.gomorszolos.hu)

3.5. Néhány látványos példa az együttműködésre

Az együttműködés példaként szolgálhat a Gömör-Tornai Fesztivál, a Palóc út, és LEADER Program is.

A *Gömör-Tornai Fesztivál* az alulról építkező sikeres együttműködési programok egyik legjobb példája. A fesztivál múltja 1998-ig nyúlik vissza. Ekkor került megrendezésre a fesztivál elődje az Aggteleki-Jósvafői Hagyományörző és Művészeti Napok elnevezésű programsorozat. A kezdetekkor csak két település együttműködéséről beszélhetünk, 2010-re már közel húsz település és két ország (Magyarország és Szlovákia) szerepel a rendezők között. A fesztivál lehetőséget biztosít a különböző művészeti ágak képviselőinek bemutatkozására. A résztvevők láthatnak vásári komédiát, operett estet, kézműves bemutatókat. Részt vehetnek koncerteken, helyi termékek bemutatóján, megismerkedhetnek a fenntartható fejlődésű falu életprogramjával. A fesztivál lényege, hogy mindezt nem nagyvárosokban, hanem Aggtelek és környékének falvaiban tehetik meg. (www.gomortornai fesztival.hu)

A közösen gondolkodás kiváló példája tematikus utak szervezése. A *Palóc út* a tematikus, egy témát felölelő, azon belül is a hagyományörző utak képviselője. Az útvonalat bejárva Palóccország falvaival és városaival ismerkedhetnek meg az érdeklődők. Az út létrehozásának fő célja, hogy az idelátogatók megismerkedhessenek a palóc népművészettel és falusi élettel, mindezt több településen keresztül bemutatva. Az 1990-es évek végén Heves megye turisztikai programjában már javasolták a palócság hagyományainak feldolgozását. Erre 2003-ig várni kellett, amikor a Palóc út kialakítása megkezdődött. 2005-ben 38 alapító taggal (köztük önkormányzatok, hagyományörző egyesületek, múzeumok, népművészek) megalakult a Palóc Út Egyesület. Az együttműködés kiváló terepet biztosított a települések és civil szervezetek részére, hogy összehangolhassák programjaikat, bővítsék szolgáltatásaik körét. (Dr. Tóthné (2007) 125-132. o.)

Vidékfejlesztés meghatározó szerepet tölt be a rurális térségek mindennapi életének megkönnyítésében. A falusi turizmus fejlesztése vidékfejlesztés nélkül elképzelhetetlen. Mindezt bizonyítják a *LEADER Program* (Liaison Entre Actions pour le Développement de l'Economie Rurale. Közösségi Kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében.) eredményei is. Ezen program eredményei közül a korábban már említett Kozárdon megvalósult fejlesztéseket emelem ki. 2005-től Kozárd alapítóként szerepel a Dél-Cserhát LEADER+ Akciócsoportban. A település a program keretein belül nyújtott be pályázatot az őshonos állatpark karámrendszere, a szabadtéri színpad, geológiai tanösvények kialakítására is. 2006-tól kezdődően a község úthálózata és a faluközpont megújult, új vásártér került kialakításra. A turisztikai fejlesztéseknek köszönhetően 2002 és 2006 között harminc új munkahely létesült a településen, a munkanélküliség megszűnt, sőt a falu már munkaerőt fogad a környező településekről. (www.agrarhirek.hu)

Összegzésként megállapítható, hogy a fejlesztések sikerességét nagymértékben meghatározzák a mögöttük álló személyek, csoportok, intézmények. Megfigyelhető, hogy abban az esetben igazán hasznosak, sikeresek és fenntarthatóak az egyes projektek, amennyiben a megvalósítás helyszínén élő lakosság sajátjának érzi azokat. A sikerességhez elengedhetetlen az önkormányzatok, a vállalkozások, a civil szervezetek, egyházak, és természetesen a lakosság együttműködése.

4. Paragrafusok

Szabályváltozás. Fellendülés?

Ésszerű szabályozás. Új szabályok megjelenésénél a legtöbb esetben éppen az ellenkezője jut eszébe az embereknek. Átláthatatlan paragrafusok, értelmetlen korlátozások, fölösleges engedmények.

A falusi vendéglátás területén ennek az ellenkezőjére láthatunk kitűnő példát. 2010 nyarán egy régen fennálló problémát szabályozott eredményesen az országgyűlés. Bevezették a falusi vendégasztal fogalmát. Ennek értelmében a falusi vendéglátással foglalkozók saját gazdaságukban előállított termékekkel naponta 16 főt vendégül láthatnak. **A rendeletben ennél több pozitívum is rejlik. A kistermelők nem csupán felszolgáltathatják termékeiket a falusi vendéglátásban, hanem eladhatják őket vendéglátó ipari egységeknek, boltoknak, közintézményeknek. Negyven km-es körzetben értékesíthetik a feldolgozott állati termékeket. (4/2010. (VII. 5.) VM rendelet)**

Ez a változás nagy jelentőséggel bír a vidéki vendéglátók számára, mert növekedhet bevételi forrásuk. A vidékre látogató városiak körében egyre nő az igény a házias ízekre,

főleg ha az alapanyagokat is helyben, hagyományos módon állították elő. Erre egyre többen, egyre többet hajlandóak áldozni is. (www.index.hu)

Új szolgáltatások alakulhatnak ki a falusi szálláshelyeken. A vendégek részt vehetnek az alapanyagok termelési folyamatában. Kivehetik részüket az elkészítés folyamatából. Az otthoni pálinkafőzés legálissá tételével, újabb elemmel színesedhet a szolgáltatások kínálata. Sikerebben eladható, és hangulatosabb is, ha vidékre érkező vendég kiveheti az udvarban szaladgáló tyúk alól a tojást, amelyből azután az ebédje készül, vagy részt vehet egy hajnali tradicionális disznóvágáson, aminek eredményeképpen friss hurkát fogyaszthat vacsorára. A falusi vendéglátás végre törvényesen megvalósulhat, olyan alapanyagokból, amelyek valóban visszaadják a házias ízeket, nem úgy, mint a nagyáruházak részére termelt tömegtermékek.

5. A falusi turizmus ismertsége a látogatók körében

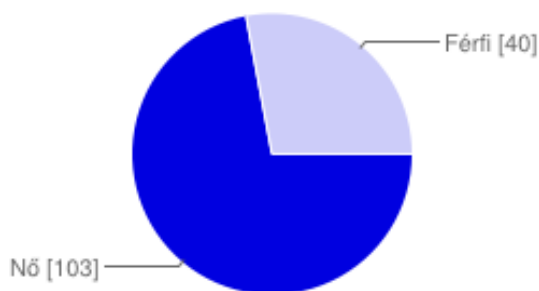
A falusi turizmus ismertségét, a látogatók körét, szokásait, elvárásait saját, primer kérdőíves kutatás elkészítése által mértem fel. (Az eredeti kérdőív a dolgozat mellékletei között megtekinthető.) A kérdéssor összeállításának célja arra irányult, hogy választ kapjak, van-e igény a falusi turizmusra, van-e értelme az ilyen irányú turisztikai és vidékfejlesztésnek. A kínálat kiépítéséhez kapcsolódik-e potenciális kereslet. A rurális turizmusba bekapcsolódók milyen szolgáltatásokat szeretnének igénybe venni? Ezáltal kiderül az is, hogy milyen irányban célszerű a falusi szálláshelyek fejlesztését véghez venni, szolgáltatási körét bővíteni. A kérdések kiterjedtek a szálláshely kiválasztásának elsődleges okára is. A kérdéssor elkészítésekor hipotéziseim között szerepelt, és az előzőleg végzett szekunder kutatásaim ezt meg is erősítették, hogy az Észak-magyarországi Régió előkelő helyet foglal el a falusi turizmus célterületei között. A kérdőív egyik kérdése ezért régiók közötti választást kért a kitöltőktől.

A kérdőív terjesztése online levelező listákon keresztül és a Facebook közösségi oldalon való megosztás által történt. A kitöltés 2012. február 01. és március 13. között zajlott. Önkitöltős kérdőívként, alacsony válaszadási hajlandóságra számíhattam, de várakozásaimat felülmúlva érkeztek válaszok. Összesen 143 darab kitöltött kérdőív érkezett vissza. A minta méretét tekintve nagynek tekinthető. A mintavétel, eljárását tekintve, részleges adatfelvételtől beszélhetünk. A minta kissé homogén abból a szempontból, hogy a kitöltés lehetséges helye eleve feltételezte az internetes hozzáférést. A „hólabda” kiválasztási módszer alkalmazására került sor. Néhány kiválasztási egyedtől kezdve a kitöltést, azok ismeretségi körében kerestem a következő mintaelemeket, majd ezeknek a mintaelemeknek az ismeretségi körében folytattam a sort. Az online kitöltésnek köszönhetően nem volt nem értékelhető kérdéssor a megkapott válaszok között. A kérdéssor feleletválasztós, egy vagy több válaszlehetőséges kérdésekből épül fel. A kérdőív alapvetően a jól mérhetőség és könnyen kezelhetőség miatt zárt kérdésekből áll. Ez alól kivételt képez néhány kérdésnél egy nyílt végű válaszlehetőség megadása (Egyéb:), mely az esetleges többletinformációhoz jutást segíti. (Ilyénné-Lovasné [2006] 7-15 o.)

A kérdőív elkészítését és az eredmények feldolgozását a Google Dokumentumok elnevezésű szolgáltatása segítségével végeztem.

A primer kutatás eredményei kérdésenként a következők:

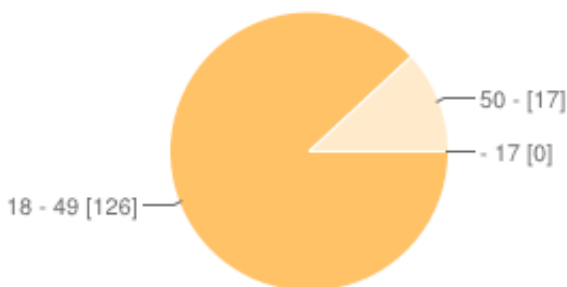
A felmérés első három kérdése a válaszadók demográfiai adatait kutatta. Érdeklődtem a válaszadók nemével, életkorával, legmagasabb iskolai végzettségével kapcsolatban. Fontosnak tartottam megtudni pár személyes jellemzőt a válaszadókra nézve. Ezeket az adatokat összevetve a későbbi válaszokkal értékes következtetéseket vonhattam le.

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

6. ábra: A válaszadók megoszlása nemek szerint (fő)

Az első kérdésre adott válaszok alapján kiderült, hogy a válaszadók túlnyomó többségében nők voltak. A férfi válaszadók száma mindössze 28%-ot tett ki az összes kitöltő közül. A megoszlásból lehet arra következtetni, hogy a nők válaszadási hajlandósága nagyobb. A férfiak kevésbé vesznek részt önkitöltős online kérdőívben, legalábbis ebben a témában és mintában.

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

7. ábra: A válaszadók megoszlása életkor szerint (fő)

Az életkor szerinti megoszlás felmérésénél három kategóriát állapítottam meg: 0-17 év közöttiek, 18-49 év közöttiek, és 50 éven felüliek. Az első kategóriából egyetlen válasz sem érkezett. A középső kategóriába esők a válaszadók 88%-át alkották, az ötven éven felüliek pedig a megkérdezettek körének 12%-át tették ki. A legfiatalabb korosztály résztvevők körében történő alulreprezentáltságának okát abban látom, hogy az ebben az

életkorban lévők, általában kikapcsolódásként nem a nyugalmat biztosító falusi turizmusban való részvételt, hanem inkább az aktív turisztikai formákat részesítik előnyben. Ebből következően érdektelenséget mutathattak a témában készült kérdéssor iránt is.

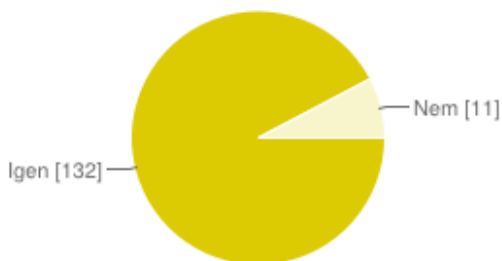
Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

8. ábra: A válaszadók megoszlása iskolai végzettség szerint (fő)

Legkisebb arányban a csak általános iskolát (1%), vagy szakiskolát (1%) végzettek voltak jelen a kérdőív kitöltői között. Legmagasabb megoszlásban a főiskolát/egyetemet végzettek képviselték magukat (43%), szintén magas volt az arányuk az érettségivel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek (35%). Felsőfokú szakképzést végzett a megkérdezettek 13%-a, szakközépiskolát 4%, szakiskolát 3%.

A demográfiai bevezető kérdések után rátértem dolgozatom fő témájával, a falusi turizmussal, fejlesztésekkel, igényekkel kapcsolatos kérdésekre.

A kérdőív negyedik kérdése azt kutatta, hogy a megkérdezettek szimpatizálnak-e a falusi turizmus intézményével. A kérdés így hangzott: „*Ön szívesen részt venne-e falusi turizmusban?*”

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

9. ábra: A falusi turizmusban szívesen részt vevők megoszlása (fő)

A megkérdezettek 92%-a válaszaik alapján szívesen részt venne ebben a formájában a turizmusnak, 12%-uk elutasította ezt a lehetőséget. Az elutasítók (11 fő) között öt férfi és hat nő szerepelt. A nemek tekintetében a nemmel felelők megoszlása egyenlőnek tekinthető. Az elutasítók csak közel fele nyilatkozott úgy, egy későbbi kérdésre adott válaszában, hogy nem érhetőek el könnyen a falusi turizmussal kapcsolatos információk. Ebből következően nem jelenthető ki, hogy az elutasítás oka az ismeretlenség. Mindegyikük a 18-49 év közötti korosztályból került ki. Az igenek szignifikáns többsége egyértelművé tette számomra, hogy a fogyasztók igényt tartanak a falusi turizmusra. A kínálati oldal megfelelő kereslettel találkozhat.

A kutatás következő kérdése a vidéki szálláshelykínálattal kapcsolatos információszerezési lehetőségekről érdeklődött. A válaszadók több válaszlehetőséget is megjelölhettek.

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

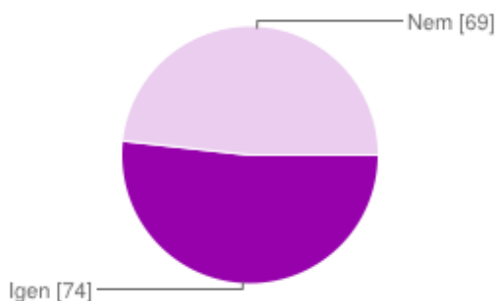
10. ábra: Előnyben részesített információszerezési források a vidéki szálláshelykínálattal kapcsolatban (db)

A kitöltők 94%-a (136 fő) az internetet jelölte meg fő információ forrásként, ezt követte 51%-kal (73 fő) az ismerősök, barátok megkérdezése, majd az újságok, magazinok következtek 34%-kal (49 fő). A válaszadók kevesebb, mint ötöde (25 fő, 17%) említette meg a televíziót, rádiót, mint fő információforrást. A Tourinform irodák és az utazási irodák szinte azonos szavazatot kaptak (16-15 fő, 11-10%). A Tourinform irodák esetében a mindössze tizenegy százalékos választás nagyon rossz eredménynek mondható, mert profiljukat tekintve ezeknek az intézményeknek a fő célja a tájékoztatás. Érdeemes lenne egy másik kutatás keretein belül, ennek az alacsony választási szintnek az okaira rákérdezni. Egy személy egyéb információforrást jelölt meg. A válaszok közül 39 egyedül az internetet jelölte meg, mint előnyben részesített információforrást. Ezeknek a személyeknek a 87%-a a 18-49-es korosztályba tartozik, öt fő pedig az ötven éven felüli-

eket képviseli. Az interneten információt keresők 46%-a úgy véli, hogy a falusi turizmussal kapcsolatos információk nem könnyen érhetőek el. A világhálón kívül már információ forrás egyedüli megjelölése nem történt. Első párosításként az internetről történő információszerzés és az ismerősök/barátok megkérdezése tűnt ki az eredményekből. A megkérdezettek közül harminc fő tett így.

A válaszok egyértelmű elkülönülése alapján kijelenthető, hogy napjainkra a sikeres online megjelenés elengedhetetlen a falusi turizmusból megjelenő vendéglátók számára. Szintén egyértelműen kitűnik, hogy az ún. szájpropagandának, az ismerősök, barátok tanácsainak kiemelkedő szerepe van, a vidékre érkező vendéget nem csak az adott helyre csábítani, hanem visszacsábítani is érdemes.

A kérdőív hatodik kérdése a falusi turizmussal kapcsolatos információk elérhetőségére vonatkozott: „*Ön szerint a falusi turizmussal kapcsolatos információk könnyen elérhetőek?*”

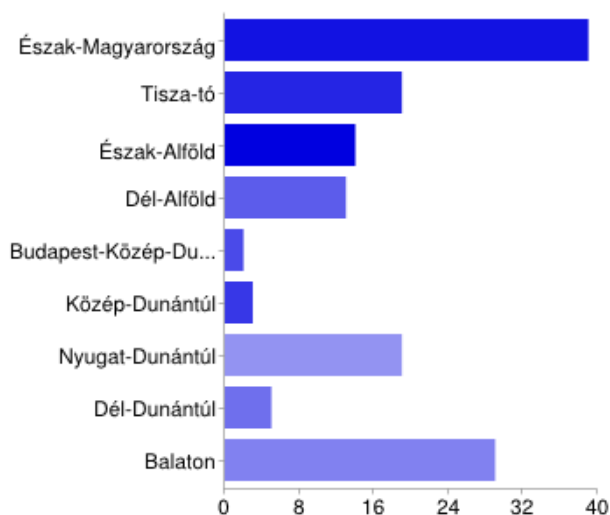
Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

11. ábra: „*Ön szerint a falusi turizmussal kapcsolatos információk könnyen elérhetőek?*” (fő)

Ennél a kérdésnél a válaszok erősen megoszlottak. A válaszadók 52%-a szerint könnyen elérhetőek a falusi turizmussal kapcsolatos információk, 48%-uk viszont ellentétesen gondolkodik erről a kérdéssel. Ennek oka a különböző információforrások előnyben részesítésére is visszavezethető. Az előző kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy a megkérdezettek az internetről tájékozódnak legszívesebben. Sajnos napjainkban is megfigyelhető, habár egyre kisebb számban, hogy a falusi szálláshelyek nem jelennek, vagy rosszul, sikertelenül jelennek meg online felületeken. A felemás információ elérésben szerepet játszhat a főprofilként információkat szolgáltató Tourinform irodák háttérbe szorulása, nem előnyben részesített információ szerzési lehetőségként történő számon tartása. Szintén itt említendő meg az ismerősök/barátok kiemelt szerepe. Amennyiben az őket egyik fő információforrásnak tekintők nem kapnak tőlük megfelelő információkat, sok esetben magát, a falusi turizmussal kapcsolatos információhoz jutást is nehézkesnek ítélik meg.

A felmérés hetedik kérdésénél a válaszolóknak Magyarország idegenforgalmi régiói közül kellett választania, a szerint, hogy melyik régióban vennének részt legszívesebben a falusi turizmusból.

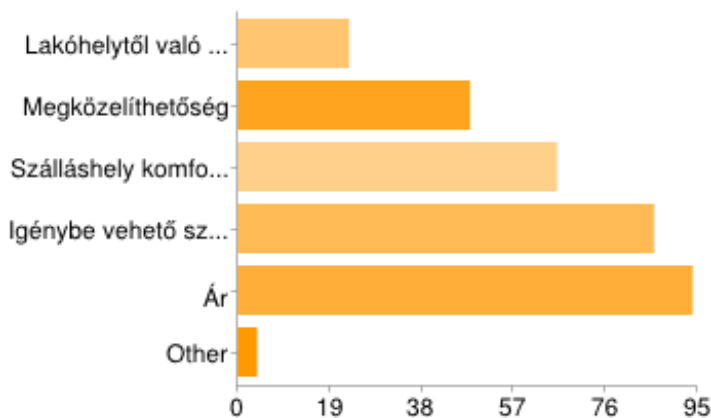

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

12. ábra: Ön melyik turisztikai régiót választaná falusi turizmus céljára? (fő)

A szekunder kutatásom adataiból kiindulva, azt a hipotézist állítottam fel, hogy az Észak-magyarországi régió népszerű lesz, mint a falusi turisztikai célterület. A kutatásom során kapott válaszok ezt a feltételezésemet igazolták. Ez a népszerűség lehet az egyik magyarázata annak, hogy ebben a régióban található a falusi szálláshelyek közel harminc százaléka Magyarországon. A válaszok megoszlásából kitűnik, hogy legnépszerűbb célpont az Észak-magyarországi régió (27%), majd ezt a Balaton (20%) és egyenlő arányban (13%) a Tisza-tó és a Nyugat-dunántúli régió követi. A Balaton, mint turisztikai régió második helyen történő megjelenése számomra érdekesnek tűnik. Ez a régió nem falusi turizmusáról, nyugodt, csendes, régi értékeket őrző településeiről ismert leginkább. A Balaton környéke inkább a vízparti pihenésről, egykori nyári táborokról, fesztiválokról (Balaton Sound) ismert. Mindezek ellenére kétség nélkül kijelenthető, hogy ezek a csendes falvak is megtalálhatóak az adott térségben. Nemcsak, hogy megtalálhatóak, hanem a válaszok alapján népszerűek is. A válaszadók 10%-a választaná az Észak-alföldi régiót. A Dél-dunántúli régiót három, a Közép-dunántúlit kettő százalék választaná a megkérdezettek közül. Budapest-Közép-Dunavidéket mindössze 1% választaná falusi turizmus céljára. Feltételezhető, hogy ebben az esetben a válaszadók Budapesttel azonosították a régiót, pedig ennél sokkal nagyobb területet, változatos térséget takar. Ennek oka a régió nem teljes mértékben megfelelő kommunikációjára is visszavezethető. A megkérdezettekben valószínűleg fel sem merült, hogy ezen a területen is rendelkezésre állnak falusi turisztikai célpontok.

A következő kérdés, sorban a nyolcadik, a falusi szálláshely-kiválasztás szempontjai iránt érdeklődött. A válaszadók több szempontot is megjelölhettek, így alakult ki a végleges sorrend a felsorolt szempontok között.

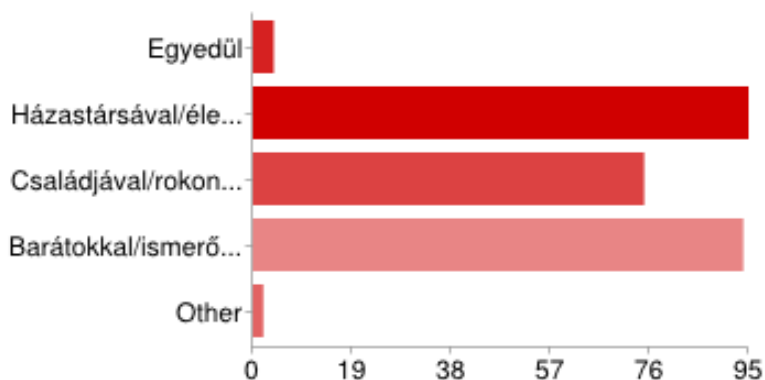

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

13. ábra: A falusi szálláshely kiválasztásának szempontjai (fő)

A megkérdezettek 66%-a (94fő) tartja fontosnak az árat, 60% (86fő) az igénybe vehető szolgáltatások körét, 46% (66fő) a szálláshely komfortfokozatát, 34% (48fő) a megközelíthetőséget, 16% (23fő) a lakóhelytől való távolságot, 3% (4fő) pedig egyéb szempontokat. A válaszok megoszlásából erős érzékenység olvasható ki. Az fogyasztók érzékenysége, mely más turisztikai ágaknál is megfigyelhető, pozitívan hatott a falusi turizmus bevételi számaira az elmúlt évek gazdasági világválságának időszakában. A korábban ismertetett szekunder kutatásom eredményeiből is egyértelműen látszik, hogy nőtt a falusi turizmust választók száma. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy a turisták nem külföldi, így sok esetben drágább, desztinációkat látogattak meg, hanem hazai, azon belül is olcsóbb, vidéki/falusi szálláshelyeket választottak. Az igénybe vehető szolgáltatások körének fontosságát második helyen említik a mintában részt vevők. Fontosabb szempontként tartják számon, mint a szálláshely komfortfokozatát. Ebből a sorrendből is jól látszik, ha már nem elég a pihenés tökéletes körülményeinek megteremtése, a sokszínű szolgáltatások nyújtása, attrakciók biztosítása is elengedhetetlen. A rangsorban negyedik helyen végzett megközelíthetőség szempontja. Amelyből látható, hogy ez sem elhanyagolható szempont. Itt is összekapcsolódik a vidékfejlesztés és turizmus kérdésköre. A megközelíthetőség javításával javulhat a turisztikai termékek eladhatósága, kihasználtsága. A lakóhelytől való távolságot elenyésző mértékben tartották fontosnak a megkérdezettek. Ez a szempont az utazási költségek folyamatos emelkedésével, és az ismert érzékenységnek köszönhetően, a jövőben előkelőbb helyet foglalhat el a szálláshely kiválasztási szempontok rangsorában. Megemlítésre kerültek még az egyéb kategórián belül az egyedi különleges látnivalók, attrakciók, mint választási szempontok.

A kilencedik kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadók kivel/kikkel vennének részt a falusi turizmusban. A válaszadók ennél a kérdésnél is több válaszlehetőséget megjelölhettek.

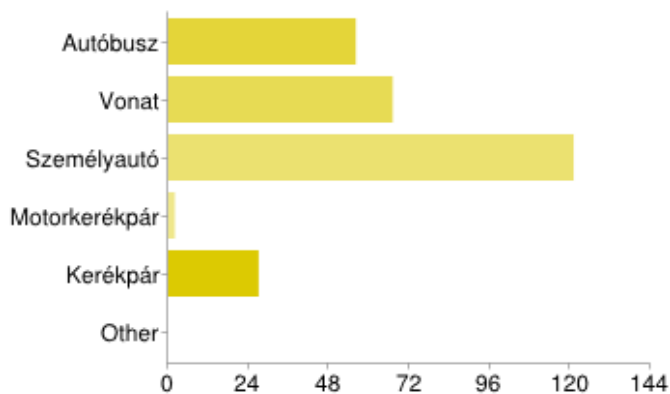

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

14. ábra: Kivel/kikkel venne részt falusi turizmusban? (fő)

A válaszadó közül 66% venne részt házastársával/élettársával/barátjával/barátnőjével és barátokkal/ismerősökkel a rurális turizmusban. 52% családjával/rokonokkal látogatna vidékre. Három százalék egyedül utazna, egy százalék pedig egyéb útitársat jelölt meg. A válaszok megoszlásából látszik, hogy a társas utazást kedvelők választják, az igenforgalomnak ezt a formáját. A vendéglátóknak több személy együttes fogadására kell felkészülnie, így kell kialakítani az elhelyezési lehetőségeket, ezt figyelembe véve kell kiépíteni a szolgáltatásainak körét.

A következő kérdés a szálláshely megközelítésére használt közlekedési eszközre kérdezett rá. (Itt is több válaszlehetőség megjelölhető volt.)

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

15. ábra: A szálláshely megközelítéséhez igénybe vett közlekedési eszközök megoszlása (fő)

A válaszok közül magasan kiemelkedik a személyautót választók száma, ők az összes megkérdezett 85%-át tették ki (121fő). A válaszok alapján kialakult rangsorban a személyautót a tömegközlekedési eszközök követték. A megkérdezettek közül 47% (67fő) a vonatot, 39% (56fő) az autóbust választotta. A környezetkímélőbb tömegközlekedést választók számának elmaradása valószínűleg, kényelmi szempontokkal, és sok település nehézkes tömegközlekedéssel történő megközelíthetőségével indokolható. Kerékpárral a válaszadók 19%-a (27fő) indulna útnak. A kerékpár, habár a vidék felfedezésére legalkalmasabb közlekedési eszköz, a turisták többsége számára szóba sem jöhet, mint nagy távolságok leküzdésére alkalmas eszköz. A kerékpár ellen szól a több napra való csomagok nehézkes szállítása is. Szálláshely megközelítési eszközként nem lepraktikusabb, igénybe vehető szolgáltatásként, mindenképpen helye van a falusi szálláshelyek kínálatában. A válaszokból kiderült még, hogy mindössze 1% (2fő) közelítené meg szálláshelyét motorkeréppárral.

A kérdőív utolsó előtti kérdése a falusi turizmus keretein belül igénybe vehető szolgáltatásokkal foglalkozott. A kérdés a következőképpen hangzott: „*Milyen szolgáltatásokat venne igénybe a falusi turizmus keretein belül?*” (Több válaszlehetőség is megjelölhető volt.)

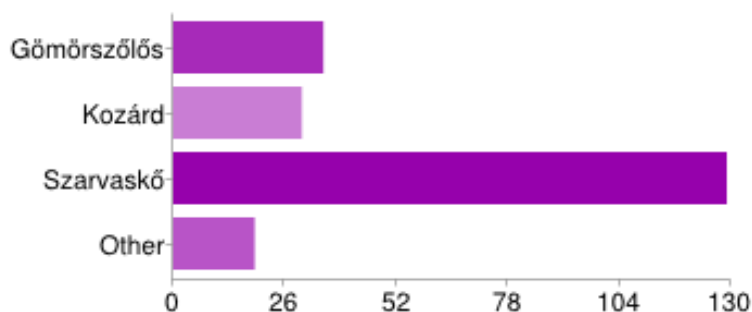
Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

16. ábra: A falusi turizmus keretein belül igénybe veendő szolgáltatások köre

A válaszadók közül legtöbben a természetjárást említették meg (81%, 116fő). A természeti környezet szépsége, a környék bejárásának lehetősége adott a vidéki falvaknál. A helyiek a természeti környezet vonzerejének erősítése érdekében a dűlőutak tisztán tartásával, turista jelzések karbantartásával, tanösvények kialakításával tehetnek pozitív lépéseket. A rangsorban második helyen a régi mesterségek megismerése szerepelt (76%, 108fő), majd ezt követte a hagyományos ételek elkészítésében való részvétel (65%, 93fő). A falusi turizmus kiváló terepet kínál a régi mesterségek, szokások megismeréséhez. Ez a tevékenység egyfajta értékmentésként is szolgál. A vendégek bevonása valamilyen tevékenységbe, például főzésbe, általában garantálja a sikert. Az elkészítés-

ben saját maguk is résztvevő vendégek, szívesebben fogyasztják ezeket az ételeket, és megbecsülésnek érzik, hogy részt vehettek az elkészítés folyamatában. A pálinkafőzést, mint programlehetőséget 42%, 60fő választaná. Az otthoni pálinkafőzés legálissá tette lehetővé, ennek a szolgáltatásnak a megjelenését, ami, mint a válaszok megoszlása is mutatja, népszerű szolgáltatása lehet a rurális turizmusnak. A válaszadók közel harmada (31%, 44fő) disznóvágáson venne szívesen részt. A megkérdezettek ötöde (20%, 29fő) bekapcsolódna a háziállatok gondozásába. A háziállatok gondozása mindig nagy élményt jelent, főleg azoknak a gyermekeknek, aki városban élnek, és itt találkozhatnak először bizonyos állatfajtákkal. Négy fő (3%) egyéb programlehetőséget keresne magának. Az egyéb programlehetőségek között került megemlítésre a hagyományőrző programok (ünnepkörök) megismerése, falusi ünnepeken való részvétel.

A kérdőív utolsó kérdése az előző esettanulmányokban bemutatott települések ismertségét kutatta.

Forrás: Saját szerkesztés, saját kutatás alapján

17. ábra: Az alább felsorolt településekről hallott-e már a falusi turizmussal kapcsolatban? (fő)

A válaszadók közül 90%, 129fő hallott már Szarvaskőről a falusi turizmussal kapcsolatban. A másik két településről a megkérdezettek közel azonos arányban hallottak (24-21%, 35-30fő). A három településre érkezett válaszok megoszlása jól mutatja, hogy a megkérdezettek körében kiemelkedően jól ismert az Eger közelében fekvő Szarvaskő települése. Ennek okaira kérdőívem nem adott választ. Az ok talán a megkérdezettek lakóhelyében is keresendő, a relatív földrajzi közelség miatt ismerhetik ezt a települést, vagy sokkal jobb kommunikációval, település marketinggel rendelkezik, mint a másik két említett község. Az előbbi megállapítások csupán feltételezések. A tényleges okok felderítéséhez további kérdések megfogalmazására, és megválaszolására lenne szükség. A válaszadók közül 13% nem hallott a felsorolt három településről, de ismer más falusi turizmussal foglalkozó településeket. A megemlített települések a következők: Hollókő, Hejce, Kács, Irota, Noszvaj, Óriszentpéter, Velemér, Cserszegtomaj, Verpelét, Dörgicse, Kehidakustány, Vonyarcvashegy és Kapolcs. A megemlített települések közül Hejce, Kács és Irota Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Hollókő pedig Nógrád megyében helyezkedik el. Noszvaj és Verpelét Heves megyében fekszik. Dörgicsét és Kapolcsot a

turisták Veszprém megyében kereshetik fel. Cserszegtomaj, Kehidakustány, Óriszentpéter, Velemér és Vonyarcvashegy Zala megyében várja a látogatókat. Egyetlen megkérdezett válasza alapján nem ismer egyetlen falusi turizmussal foglalkozó települést sem.

A kutatás eredményeit összegezve megállapítható, hogy érdemes a falusi turizmusba és a vidékfejlesztésbe beruházni. A látogatók körében ismert, és népszerű a falusi turizmus. Az információk elérhetősége terén még javításra van szükség. A felmérés eredményei alapján komoly marketing munkára van szükség a Tourinform irodák tevékenységének javítása, az utazóközönséggel való megismertetése érdekében. A turisztikai régiók folyamatos versenyben vannak egymással és a külföldi üdülőhelyekkel a vendégek megnyerés érdekében. Az Észak-magyarországi régió a hazai régiók között a falusi turizmus legnépszerűbb célpontja. A vendéglátóknak, turisztikai szolgáltatóknak fontos feladata, hogy a jövőben is megtartsák ezt a helyezést. Ehhez a célhoz elengedhetetlen a színvonal folyamatos magasán tartása, minőségi szolgáltatások nyújtása, a programkínálat fejlesztése. A látogatók erősen ár-érzékenyek. Az árak kialakításánál erre fokozottan ügyelni kell. Kerülni kell a túlzott mértékű áremeléseket, mert ezek elriaszthatják a potenciális vendégeket. Az infrastrukturális fejlesztések, a vidék megközelíthetőségének javítása hozzájárul a turizmus sikeréhez. Kiemelkedően fontos, hogy ne csak az adott desztináció fejlesztése valósuljon meg, hanem biztosítani kell a célterületek könnyű megközelíthetőségét is. A szolgáltatások körének megfelelő megválasztása elengedhetetlen feltétel. A szolgáltatások körének megfelelő kiválasztása már önmagában komoly vonzerőt jelent az adott települések, szálláshelyek számára.

6. Összefoglalás

A vidékfejlesztés és a falusi turizmus fogalma összekapcsolódik. A falusi turizmus központi célja a vidéki lakosság kiegészítő jövedelemhez juttatása, életszínvonaluk növelése, az elvándorlás megakadályozása. Az Észak-magyarországi régió rendelkezik azokkal a természeti, és kulturális adottságokkal, amelyek lehetővé teszik, hogy a falusi turizmus vezető szerepet vállaljon a térség fejlődésében (Bükki Nemzeti Park, Aggteleki Nemzeti Park, Duna-Ípoly Nemzeti Park különleges élővilága, országos viszonylatban is egyedülálló képződmények, erdőségek, folyók, patakok, források viszonylag tiszta vize, aprófalvas települések, hagyományok, szokások, hagyományos paraszti gazdálkodás, várak, több száz éves nemesi kúriák, templomok, gazdasági épületek). Ezeket az értékeket célszerűen kell felhasználni, a térség fejlődésének szolgálatába kell állítani. Ennek egyik megvalósítható formája a falusi turizmus lehet. A vidékfejlesztés eszközei is segítséget nyújtanak ezeknek az értékeknek a feltárásához, jobb megközelíthetőségéhez, vonzóbbá tételéhez.

Az Észak-magyarországi régióban élő embereknek sokáig elsősorban az ipar és a mezőgazdaság kínált megélhetést. A falusi turizmus a nehézipar összeomlása után, az 1990-es évek elején kezdett meghonosodni a térségben. A vidék teljes átalakuláson ment keresztül. Mára számos településen megjelentek az „első fecskék” a falusi vendéglátásban. Ahhoz, hogy a turizmus a jelenleginél jelentősebb funkciót kapjon a régió gazdaságában, még további fejlesztésekre és a települések összefogására van szükség. Az önkormányzatok nagy szerepet vállalhatnak a lakosság szemléletének megváltoztatásában, az ő feladatuk felismerni, hogy milyen lehetőségek rejtőznek a helyi vendéglátásban. A falusi turizmus előfeltétele a szállás és étkezési lehetőségek megteremtése. A régióban

napjainkban több panzió és magánház fogadja az ide érkezőket, de folyamatos férőhely-fejlesztésre jelenleg is szükség van. A térség jellegzetes arculatának megőrzése érdekében a helyi önkormányzatok közös összefogásával, praktikus lenne a rendelkezésre álláson túl, a többi, eddig kimaradt, településre is fejlesztési tervet készíttetni. A vidékfejlesztési programok fontos feladatot játszanak ebben a kérdésben. A régió falvainak többsége hagyományaira épülő, a település jellegét, hangulatát tükröző helyi rendezvények megszervezésével gazdagíthatná a turisztikai kínálatot, növelhetné a települések vonzerjét. A rendezvényeket egész éves időszakokra ki lehetne terjeszteni, ezzel is csökkentve a szezonjellegét. A rendezvények több látogatót vonzhatnának a régióba, ami növelné a vendéglátók bevételeit, ezáltal javulna a régióban élők életszínvonala is. A települések együttműködésének szorosabbra fűzése növelhetné sikerességüket, az azonos problémák enyhítése, megoldása sikeresebben megtörténhetne. Sok esetben a pályázatok elbírálásánál is előnyben részesülnek az együttműködések. A régióban nem versengenek a nagyvállalatok a munkahelyek létrehozásáért. A munkanélküliség okozta problémák egy részének megoldásában is nagy lehetőséget nyújthat a falusi értékek előtérbe helyezése, fejlesztése. Erre láthattunk pozitív bizonyítékokat a dolgozat korábbi részében bemutatott példák során is. A kérdőíves kutatás bebizonyította, hogy népszerű a falusi turizmus a látogatók körében, érdemes erre építeni. Célszerű az infrastrukturális és vidékfejlesztési programok összekapcsolása, együttes kezelése. Mindezek mellett kiemelkedő szerep hárul a szakemberképzésre, a szakképzett munkaerő meglétének biztosítására. Meg kell akadályozni a fiatalok elvándorlását! Ez csak munkahelyteremtéssel, a biztos megélhetés lehetőségének biztosításával lehetséges. Ilyen lehetőséget rejt a falusi turizmus és a mezőgazdaság összekapcsolódása. Abban az esetben van a legnagyobb esély ennek meglétére, amennyiben a megtermelt árut a gazda feldolgozza, majd a falusi vendéglátás keretein belül értékesíti is.

Az elvégzett primer és szekunder kutatás alapján kijelenthető, hogy igen széles körű a falusi turizmus iránt érdeklődők köre. A 18-49 és az 50 éven felüli korosztály is képviselteti magát. A fiatalabb korosztály köréből az adatgyűjtés sajnos nem szolgáltatott eredményeket. Szintén megállapítható, hogy a falusi turizmus hozzájárul a vidékfejlesztéshez, azzal együtt fejlesztve lehet a legsikeresebb. Ennek eléréséhez a települések és önkormányzatok önerején kívül több pályázati forrás is rendelkezésre áll, amelyek a dolgozatban bemutatásra kerültek.

A dolgozat elején felvetett hipotézisem megerősítést nyert, mely szerint a magyarországi lakosok körében népszerű a falusi turizmus. A dolgozat bevezetőjében meghatározott céloknak eleget tettem. Pozitív példákon keresztül bizonyítottam a falusi turizmus létjogosultságát az Észak-magyarországi régióban. Továbbá ismerttettem gazdasági-, társadalmi hatását, és a benne rejlő perspektívákat. A bevezető gondolatok között megfogalmazott kérdésre, miszerint a falusi turizmus ténylegesen hozzájárul-e a vidékfejlesztéshez kijelenthető, hogy erős kapcsolat van a vidékfejlesztés és a falusi turizmus fejlesztése között. A két terület nem válik el egymástól, sok esetben kiegészíti, támogatja egymást.

IRODALOMJEGYZÉK

- Dr. Belyó P. (2010): Magyarország 1989–2009 A változások tükrében, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest,
- Fejes L. és társai (2006): A foglalkoztatás és a munkanélküliség területi különbözőségei az elmúlt 55 évben, Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság, Miskolc, Eger, Salgótarján,
- Ilyésné Molnár E.-Lovasné Avató J. (2006): Statisztika feladatgyűjtemény II. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. Budapest
- Lengyel M. (2002): A turizmus tervezésének néhány aktuális kérdése In: Kutatás a turizmusban – A turizmus aktuális kérdései Magyarországon PTE Turizmus Tanszék Pécs,
- Molnár Zs. (2007): A falusi turizmus megjelenése a magyar turizmusfejlesztési stratégiákban Agrártudományi Közlemények, 2007/26. különszám (197-2003. o.),
- Dr. Piskóti I. (2006): Észak-Magyarország Régió Turizmusfejlesztési stratégiája 2007-13, RMC Regionális Marketing Centrum Kft. Miskolc,
- Dr. Probáld Á. (2010): Jelentés a turizmus 2009. évi teljesítményéről, KSH, ISSN 2060-4106,
- Puczko L.-Rácz T. (2002): A turizmus hatásai, Aula Kiadó, Budapest
- Szabó B. (2009): Párbeszéd a vidékért, A falusi turizmus helyzete és gazdasági kérdései, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest,
- Dr. Tóthné Igó Zs. (2007): A tematikus utak hatása az Észak-Magyarországi Régió turizmusára, Acta Oeconomica, Regionális versenyképesség, társadalmi felelősség, Nemzetközi tudományos konferencia, Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei, Új Sorozat, XXXIV. Kötet, Eger,
- Tóth G. – Dávid L. (2010):** A gazdasági-pénzügyi válság hatása az Észak-Magyarország régió turizmusára a szállásdíjbevételek és az alkalmazásban állók száma alapján, Turizmus Bulletin, XIV. évfolyam, 1-2. szám (60-63. o.)
- 4/2010. (VII. 5.) VM Rendelet** a kistermelői élelmiszer-termelés, - előállítás és értékesítés feltételeiről szóló 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet és az élelmiszerek jelöléséről szóló 19/2004. (II. 26.) FVM-ESzCsM-GKM együttes rendelet módosításáról
- A Tanács 1698/2005/EK rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról**

7.1. INTERNETES FORRÁSOK

1. Aubert Antal: Turisztikai régiók helyzete a területfejlesztésben: <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anya-gok/Magyarorsz%C3%A1g%20idegenforgalmi%20r%C3%A9gi%C3%B3i/book.html#d6e35> (letöltve: 2012. Április 09.)
2. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program <http://www.nfu.hu/avop> (letöltve: 2012. Április 09.)
3. Vidékfejlesztési politika (2007-2013) http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_hu.htm (letöltve: 2012. április 03.)
4. Új Széchenyi Terv: http://www.nfu.hu/uj_szechenyi_terv (letöltve: 2012. április 01.)

27. **Szűcs István: Gömörszőlős, „ökofalu”** In: <http://www.talajjuk-ki.hu/index.php/article/articleview/310/1/2/> (letöltve: 2010. október 18.)
28. A vidék helyzete Magyarországon - A vidékfejlesztéshez kapcsolódó tévhitek In: <http://www.videkfejleszt.es.net/oktatas/videkfejlesztési-tananyag/a-vidék-helyzete-magyarországon/oldal-3.html> (letöltve: 2012. Április 09.)

Melléklet

1. számú melléklet:

Kérdőív a falusi turizmusról

Tizenkettő kérdés. Tizenkettő gyors válasz. Önnek csupán néhány perc, számomra nagy segítség. Köszönöm a válaszadást!

*Kötelező

1. Neme *

- Nő
- Férfi

2. Életkora *

- - 17
- 18 - 49
- 50 -

3. Legmagasabb iskolai végzettsége *

- általános iskola
- szakiskola
- szakközépiskola
- érettségi
- technikum
- felsőfokú szakképzés
- főiskola/egyetem

4. Ön szívesen részt venne-e falusi turizmusban? *

- Igen
- Nem

5. Honnan szerez információkat a vidéki szálláshely kínálatról? * (Több válasz is megjelölhető.)

- TV, rádió
- Internet
- Újságok, magazinok
- Utazási irodák
- Tourinform irodák
- Ismerősök, barátok
- Egyéb:

6. Ön szerint a falusi turizmussal kapcsolatos információk könnyen elérhetőek? *

- Igen
- Nem

7. Ön melyik turisztikai régiót választaná falusi turizmus céljára? *

- Észak-Magyarország
- Tisza-tó
- Észak-Alföld
- Dél-Alföld
- Budapest-Közép-Dunavidék
- Közép-Dunántúl
- Nyugat-Dunántúl
- Dél-Dunántúl
- Balaton

8. Milyen szempontok alapján választ a falusi szálláshelyek közül? * (Több válasz is megjelölhető.)

- Lakóhelytől való távolság
- Megközelíthetőség
- Szálláshely komfortfokozat
- Igénybe vehető szolgáltatások köre

- Ár
- Egyéb:

9. Kivel/kikkel venne részt falusi turizmusban? * (Több válasz is megjelölhető.)

- Egyedül
- Házastársával/élettársával/barátjával/barátnőjével
- Családjával/rokonokkal
- Barátokkal/ismerősökkel
- Egyéb:

10. Milyen közlekedési eszközt venne igénybe a szálláshely megközelítésére? * (Több válasz is megjelölhető.)

- Autóbusz
- Vonat
- Személyautó
- Motorkerékpár
- Kerékpár
- Egyéb:

11. Milyen szolgáltatásokat venne igénybe a falusi turizmus keretein belül? * (Több válasz is megjelölhető.)

- Hagyományos ételek elkészítésében való részvétel
- Disznóvágás
- Pálinkafőzés
- Háziállatok gondozásában való részvétel (pl.: fejés)
- Régi mesterségek megismerése
- Természetjárás
- Egyéb:

12. Az alább felsorolt településekről halott-e már a falusi turizmussal kapcsolatban? * Több válasz is megjelölhető. Amennyiben nem hallott a felsorolt településekről, kérem nevezzen meg a falusi turizmusban résztvevő, Ön által ismert települést.

- Gömörszőlős
- Kozárd
- Szarvaskő
- Egyéb: